

arenaidé
December 2020

Att stå längst fram

En skildring av villkoren för
medlemmar i Kommunal under
coronakrisen våren 2020

LISA PELLING

Att stå längst fram

En skildring av villkoren för medlemmar i Kommunal under coronakrisen våren 2020

© Lisa Pelling och Arena Idé, Stockholm, december 2020

Omslagsfoto: Colourbox

Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter

Författarpresentation

Lisa Pelling är utredningschef vid Arena Idé med särskilt ansvar för demokrati och välfärdsfrågor. Lisa har doktorerat i statsvetenskap vid Wiens universitet, har varit programchef på tankesmedjan Global Utmaning och politiskt sakkunnig på utrikesdepartementet.

Inledning	4
Dörrarna stängs! Kampen för bussförarna	5
Kampen för skyddsutrustning i äldreomsorgen	8
Var det brist på skyddsutrustning?	11
”Munskydden fördelades efter högskolepoäng”	12
Hemmasnickrade visir	14
Rätten att bära munskydd	15
Ett globalt virus – men lokala riskbedömningar	22
”Stanna hemma om du är sjuk” – hur ska det gå till?	25
Basala hygienrutiner och minutstyrning	27
Asymptomatisk smitta	28
Kommunal och krisen	30
Att påverka politiskt	34
Sarp kritik av myndigheter – men inte av ”den svenska strategin”	36
Att representera dem som står längst fram under pandemin	38
Vikten av praktisk kunskap	39
Örat mot marken med deltidsfackliga företrädare	39
Yrkeskunniga välfärdsproffs – inte utbytbara alltiallo	39
Skydd för dem som håller rent från smitta	41
LSS: när assistentanvändaren är arbetsgivare	41
Avslutning: Kommunal kan berätta om det svenska klassamhället	42

Inledning

Våren 2020 stod Sveriges välfärdsarbetare på coronakrisens frontlinje. Undersköterskor, barnskötare, bussförare och lokalvårdare har jobb som inte kan utföras hemifrån, och yrken där det är omöjligt att hålla avstånd.

Medan en del tillbringade coronavåren 2020 hemma framför skärmen, var välfärdsarbetarna där smittan fanns. Varje dag, dag efter dag, vecka efter vecka.

De körde bussarna i kollektivtrafiken, de tog emot snoriga barn på förskolan, de höll sjukhuskorridorerna rena. De skötte samhällets sköraste: de som bor på ett äldreboende och de som behöver få hjälp av hemtjänsten för att klara vardagen.

Fackförbundet Kommunal organiserar en halv miljon välfärdsarbetare. I början av sommaren fick jag i uppdrag att sammanfatta Kommunals hantering av coronakrisen under våren 2020. Jag fick tillgång till minnesanteckningarna från Kommunals centrala krisgrupp: förbundsledningen och de centrala cheferna som träffades varannan dag under hela våren. Jag fick dessutom läsa de dagliga rapporter som Kommunals avdelningar i hela landet skickade in varje vardag från mitten av mars, sammanlagt drygt 180 sidor. Jag fick ta del av data från Kommunals enkäter bland tiotusentals skyddsombud, arbetsplatsombud och medlemmar. Jag fick också möjlighet att göra timslånga intervjuer med Kommunals ledningsgrupp och chefer på både förbundskontoret och avdelningar. Jag läste drygt 400 artiklar som tidningen Kommunalarbetaren har skrivit om coronakrisen.

Det här är ett försök att skildra vad som hände när välfärdsarbetarna, medlemmarna i Kommunal, hamnade på coronakrisens frontlinje, och deras kamp för rätten att skydda sig själva och andra från smitta.

När medlemmarna i Kommunal krävde skydd mot coronasmittan blev de svikna. Av Sverige, som struntat i att bygga upp en beredskap för pandemier, fastän alla visste att en influensapandemi skulle komma förr eller senare. Inte om, utan när. De blev svikna av sina arbetsgivare. Och av myndigheterna.

När smittan började spridas i Sverige stod medlemmarna i Kommunal längst fram. Det här är ett försök att skildra vad som hände under coronavåren 2020.

Det började med bussförarna.

Dörrarna stängs! Kampen för bussförarna

Det stod tidigt klart att bussförare var en yrkesgrupp som riskerade att smittas av det nya coronaviruset på jobbet. Det kom rapporter om smittade förare och kontrollanter i Londons lokaltrafik redan i februari.

Världshälsoorganisationen WHO beslutade att spridningen av coronaviruset skulle betraktas som en global pandemi den 11 mars 2020. Samma dag konstaterade svenska Folkhälsomyndigheten att det förekom samhällsspridning i Sverige. När Kommunals krisgrupp, coronagruppen, hade sitt första möte dagen efter var bussförarnas utsatta situation i fokus.

Det var för att skydda bussförarna som Kommunals skyddsombud gjorde de första formella begärandena till arbetsgivare om åtgärder för att skydda anställda från att smittas av coronaviruset.

Det är ett viktigt verktyg som ett skyddsombud har: att lämna in en begäran om åtgärder till arbetsgivaren enligt 6 kap. 6a § arbetsmiljölagen, en 6:6a på facklig jargong.

Det är alltid arbetsgivaren som har huvudansvaret för arbetsmiljön, och för att arbetstagarna ska kunna utföra sina arbetsuppgifter utan att bli skadade eller sjuka. De ska bedriva ett systematiskt arbetsmiljöarbete, och arbetstagarna ska vara involverade i det.¹

En begäran om åtgärder enligt 6:6a är nästa steg, när den vanliga dialogen inte ger resultat. Skyddsombudet har rätt att begära åtgärder med stöd av 6 kap. 6a § arbetsmiljölagen om det finns risker i arbetsmiljön och arbetsgivaren inte åtgärdar riskerna på ett bra sätt.

En begäran enligt 6:6a är helt enkelt ett brev eller ett mejl till arbetsgivaren där skyddsombudet beskriver en eller flera konkreta risker i arbetsmiljön, och vilka åtgärder som arbetsgivaren borde vidta för att undanröja riskerna. Det enda formkravet är att det ska framgå att brevet innebär att skyddsombudet använder sin rätt enligt 6 kap. 6a § arbetsmiljölagen, och att brevet innehåller ett datum för när arbetsgivaren senast ska svara på begäran. Brevet med begäran överlämnas till arbetsgivaren, som ska bekräfta att det är mottaget. Oftast räcker ett sådant brev för att bristerna ska åtgärdas.

Men om arbetsgivarens svar inte har kommit in innan svarstiden, eller om skyddsombudet inte är nöjd med arbetsgivarens svar, har skyddsombudet rätt att be Arbetsmiljöverket att ingripa. Arbetsmiljöverket är den statliga myndighet som ansvarar för att se till att arbetsmiljölagen följs. Arbetsmiljöverket har också rätt att utfärda juridiskt bindande arbetsmiljöföreskrifter, som också ska följas av alla arbetsgivare. En

¹ Arbetsmiljöverket 2020. [Ansvar och befogenhet i arbetsmiljön \(ADI 379\), broschyr.](#)

sådan föreskrift handlar om arbetsgivares ansvar för att förhindra att anställda utsätts för farlig smitta på arbetsplatsen, Arbetsmiljöverkets föreskrift om smittrisker AFS 2018:4.²

Det vanligaste är att Arbetsmiljöverket ingriper genom att göra en inspektion på arbetsplatsen. Inspektionen (eller en annan form av prövning) kan leda till ett beslut om föreläggande, det vill säga att Arbetsmiljöverket tvingar arbetsgivaren att genomföra vissa åtgärder, eller ett förbud: arbetsgivaren tvingas att sluta med något som inte är tillåtet.³

Risker i arbetsmiljön kan dock vara så allvarliga att det inte finns tid att vänta på att Arbetsmiljöverket ska göra en inspektion eller fatta beslut om en åtgärd eller ett förbud. Därför har skyddsombuden enligt den svenska arbetsmiljölagen också rätt att stoppa farligt arbete eller arbete i farliga miljöer: de har rätt att lägga ett skyddsombudsstopp.⁴

Den 17 mars kräver Kommunal att främre dörren i alla kollektivtrafik- bussar ska stängas.

Så här står det i arbetsmiljölagen 6 kap. 7 §: "Innebär visst arbete omedelbar och allvarlig fara för arbetstagares liv eller hälsa och kan rättelse inte genast uppnås genom att skyddsombudet vänder sig till arbetsgivaren, kan skyddsombudet bestämma att arbetet ska avbrytas i avvaktan på ställningstagande av Arbetsmiljöverket." Faran ska alltså vara både allvarlig och omedelbar.

Enligt Arbetsmiljöverkets statistik lämnades det mellan mars och augusti 2020 in 31 begäranden om åtgärder enligt 6:6a med anledning av corona inom linjebustrafiken, åtta begäranden enligt 6:6a inom övrig kollektivtrafik, och 20 inom "annan landtransport av passagerare", där fjärrtrafik med buss enligt tidtabell ingår, liksom skolbussar och flygplatsbussar.

Vid nio tillfällen gick det enligt Arbetsmiljöverkets statistik så långt att skyddsombudet var tvungen att lägga ett skyddsombudsstopp.⁵ Det är ovanligt att skyddsombud lägger ett skyddsstopp. Under hela 2019 lades totalt 86 skyddsombudsstopp. Det var vanligast med skyddsombudsstopp inom bygg- och anläggningsbranschen, följt av vård och omsorg.⁶

Det börjar med krav på att bussförarna ska slippa hantera kontanter. I Hudiksvall förhandlar Kommunals skyddsombud med X-trafik om att ta bort kontanthantering. X-trafik vägrar.

– De är mer måna om kontanterna än om vår hälsa, kommenterar Carola Hedqvist som kör buss i Hudiksvall till Kommunalarbetaren den 16 mars.⁷

Den 17 mars kräver Kommunal att främre dörren i alla kollektivtrafikbussar ska stängas.⁸ Samma dag börjar Stockholms lokaltrafik att uppmana passagerare att välja de

² Arbetsmiljöverket 2020. [Smittrisker \(AFS 2018:4\), föreskrifter](#).

Föreskrifterna ändrades den 6 april 2020 och innehåller sedan dess uppgift om smittämne SARS-CoV-2. Arbetsmiljöverket klassificerar SARS-CoV-2 som ett smittämne med riskklass 3.

³ Skyddsombud gör en begäran till arbetsgivaren, en 6:6a-anmälan. Kommunal 2018. [Rätt arbetsmiljö Kommunals Arbetsmiljöstrategi 2018](#).

⁴ Arbetsmiljöverket 2020. [Vad gör du som arbetsgivare om skyddsombudet har stoppat jobbet \(6 kap. 7 §\)](#).

⁵ Arbetsmiljöverket 2020. [Antal skyddsombudsstopp enligt 6 kap. 7 § Arbetsmiljölagen kopplat till corona fördelat på bransch och län](#).

⁶ [Arbetsmiljöverkets årsredovisning för 2019](#), s. 13–14.

⁷ Kommunalarbetaren 16 mars 2020. <https://ka.se/2020/03/16/bussforare-kritiserar-dalig-stadning/>

⁸ Pressmeddelande från Kommunal 17 april 2020. [Kommunal kräver skydd för bussförare: "Stäng främre dörrarna"](#).

bakre dörrarna och dagen efter stänger Sörmlandstrafiken framdörrarna för att skydda chaufförerna. Den 19 mars skickar Kommunals skyddsombud anställda av Nobina, Bergqvara, Vy, Arriva och Transdev i Skåne in begäran om åtgärder enligt 6:6a för att få framdörrarna stängda. "Att varje dag, från bussförarplats, tvingas möta hundratals, kanske tusentals resenärer ansikte mot ansikte är en stor psykisk påfrestning och innebär en stor risk att drabbas av coronasmitta. Kommunals medlemmar inom bussnäringen ska ha en säker arbetsmiljö och det ansvaret ligger hos arbetsgivaren och ytterst hos huvudmannen Skånetrafiken", står det i begäran.

Kommunal tar fram en mall för hur en begäran om åtgärder enligt 6:6a för att stänga bussarnas framdörrar kan se ut. Den används flitigt. Den 1 april rapporterar avdelningen i Mellersta Norrland att man lämnat in tolv 6:6a för att tvinga fram stängda framdörrar. Arbetsmiljöverket har hunnit genomföra sex inspektioner, sex återstår.

I många regioner krävdes det en lång kamp mot huvudmän och mot enskilda bussbolag för att tvinga fram stängda framdörrar. Trots att det var känt att bussförare avlidit i covid-19 och att många smittats, och trots att Kommunal larmade om att förare blev spottade i ansiktet, och att det hände att passagerare hotade förare med att smitta dem för att slippa betala biljett.

I Gävleborg hänvisar regionen till att Folkhälsomyndigheten inte kräver att framdörrarna ska stängas. Folkhälsomyndigheten säger håll avstånd, måste Kommunal påminna, och de som stiger på går ju så nära föraren att de nästan nuddar varandra. Den 1 april har Kommunal lagt begäran enligt 6:6a, och nått ut i SVT, P4 och lokaltidningar. Bussförare har sänt in skrivelser till Folkhälsomyndigheten och till Region Gävleborg om hur deras arbetsmiljö ser ut och att de är oroliga. Barbro Andersson, ordförande för Kommunals avdelning Mitt där Gävleborg ingår, har tryckt på regionpolitikerna.

Den 8 april kommer Arbetsmiljöverket med ett förhandsbesked: Arbetsmiljöverket ställer sig bakom Kommunals krav på stängda framdörrar, och meddelar bussbolagen att de får betala 100 000 kr i vite för varje buss som körs utan avspärrade säten längst fram och stängd framdörr. "Idag har skyddsombuden och medlemmarna inom bussbranschen vunnit en grym (del-)seger", utropar Kommunals avdelning i Skåne den 17 april.

Dock är frågan därmed inte löst. Trots besked från Arbetsmiljöverket stängs inte framdörrarna överallt. I stället försöker arbetsgivarna att hitta andra, mindre kostsamma lösningar. Den 23 april meddelar Länstrafiken Örebro (som är huvudman för kollektivtrafiken i Örebro län) att de planerar att öppna de främre dörrarna på bussarna igen, och i stället sätta in plexiglas kring förarsätet. Trots att bussföretagen är emot den lösningen, liksom Kommunal och bussförarna själva.

Kontrasten är stor mot Arbetsmiljöverkets agerande när det gäller de skyddsombudsstopp som lades inom äldreomsorgen på grund av bristande skydd av personalen där. De stoppen hävdades nästan omedelbart, medan skyddsombudsstopp inom busstrafiken godkändes. Det var frustrerande för Kommunals förtroendevalda. Var det så att Kommunal som organisation prioriterade de stridbara bussförarna, som ses och kan

mobiliseras varje dag på bussterminalen, framför de större och mer svårorganiserade yrkesgrupperna inom äldreomsorgen?

Handlade det om kön? Att en majoritet av alla bussförare är män, och nästan all vård- och omsorgspersonal är kvinnor? "Jag är glad att vi vinner ärendena men kan ändå känna att det finns en könsfråga som skvalpar runt", skriver lokalkontorschefen på avdelning Sydväst den 28 april.

Finns det en könsfråga som skvalpar runt? Det finns ett genusperspektiv, det tycker Arbetsmiljöverket. "Vad det gäller manliga yrken är det viktigt med skyddsutrustning. Nu finns stor risk för ohälsa, sjukdom och till och med död, i ett kvinnligt yrke, och plötsligt är det inte lika viktigt längre att använda skyddsutrustning", skriver Arbetsmiljöverkets expert Igge Gustafsson den 31 mars i en skarp kritik av Folkhälsomyndighetens förslag till rekommendationer för användning av skyddsutrustning inom äldreomsorgen och vården.⁹

Under coronavåren 2020 är den här kontrasten som skarpast när det gäller mun- och andningsskydd. Det som länge varit en självklarhet för målare visar sig vara otänkbart för undersköterskor.

Kampen för skyddsutrustning i äldreomsorgen

Bristen på skyddsutrustning uppmärksammades redan i mitten på mars. Läkarförbundet varnade för att skyddsutrustningen kunde börja ta slut på sjukhusen, och Kommunal tog emot larm om brist på skyddsutrustning i äldreomsorgen från alla håll: medlemmar skrev på Kommunals Facebook och på Instagram, och ringde Kommunal Direkt. Frågan kom upp på coronagruppens första möten och den 16 mars höll Kommunal en videokonferens med arbetsmiljöansvariga ombudsmän.

Den 23 mars tar både Kommunal och SKR upp den akuta bristen på skyddsutrustning, inom både hälso- och sjukvården och äldreomsorgen, på ett möte med arbetsmarknadsminister Eva Nordmark.¹⁰

De första begärandena om skyddsutrustning enligt 6:6a lades redan den tredje veckan i mars, och den 25 mars lägger Kommunal ut information på hemsidan om hur skyddsombud ska agera om det saknas skyddsutrustning.

Men Kommunal tvekar länge om att lägga skyddsstopp på grund av bristande skyddsutrustning inom vården och äldreomsorgen. Man är rädd för att det skulle kunna uppfattas som att Kommunal sviker de sjuka och äldre. Men i minnesanteckningarna från coronagruppens möte den 27 mars citeras en frustrerad Peter Larsson. "Vi har sagt innan att vi inte ska använda skyddsombudsstopp", säger Peter som är central ombudsman med

⁹ Mejl från Arbetsmiljöverket (Igge Gustafsson) till Folkhälsomyndigheten (Malin Grape, enhetschef på Enheten för antibiotika och vårdhygien) den 31 mars 2020. Ur Kommunals JO-anmälan.

¹⁰ En kort rapport från mötet med Eva Nordmark den 23/3 finns på SKR:s hemsida, SKR Arbetsgivarbloggen 24 mars 2020. [Arbetsmiljön i fokus på möte med regeringen](#).

ansvar för arbetsmiljöfrågor, "vi måste på något sätt någonstans sätta ner foten, vi måste göra något."

Den 27 mars klockan 09.00 har Tobias Baudin ett möte med socialminister Lena Hallengren. Då har de två första dödsfallen i covid-19 på äldreboenden i Sverige redan inträffat: det är två av de boende på äldreboendet Tallmon i Älvkarleby som avlider den 21 och 22 mars.¹¹ Kommunal har samma dag på ett möte med Arbetsmiljöverket larmat myndigheten om bristen på skyddsutrustning inom äldreomsorgen.

Med sig till mötet med socialministern har Tobias Baudin över två tusen svar på en enkät som Kommunal har genomfört bland 11 850 skyddsombud, regionala skyddsombud och arbetsplatsombud inom vården och äldreomsorgen dagarna innan, den 25 och den 26 mars.

Svaren är entydiga: medlemmar i Kommunal inom vården och äldreomsorgen saknar skyddsutrustning.

Svaren är entydiga: medlemmar i Kommunal inom vården och äldreomsorgen saknar skyddsutrustning. Undersökningen visar att 68 % av skyddsombuden på äldreboenden känner oro över tillgången till skyddsutrustning. Bland skyddsombuden inom hemtjänsten är det ännu fler: tre fjärdedelar (75 %) svarar att de känner oro över tillgången på skyddsutrustning. En fjärdedel av skyddsombuden på äldreboenden rapporterar att det förekommit tillfällen när personal arbetat utan rätt skyddsutrustning.

Bara hälften av skyddsombuden inom hemtjänsten uppger att det över huvud taget finns skyddsutrustning för att skydda sig själv och omsorgstagare från smitta.

Tobias Baudin upplever inte att socialministern tar till sig det han redovisar. Det rapporterar han till coronagruppen.

Johan Ingelskog upplever samma sak när han representerar Kommunal på ett möte med socialministerns statssekreterare några dagar senare. På det mötet, den tredje april, är även statsepidemiolog Anders Tegnell med, liksom SKR och Socialstyrelsen. Johan berättar om resultaten av Kommunals enkätundersökning bland skyddsombuden, det handlar ju trots allt om en direktrapport från tusentals arbetsplatser där de som löper störst risk att bli allvarligt sjuka och dö av covid-19 vårdas och får omsorg. Men siffrorna avfärdas, läget inom äldreomsorgen är enligt Anders Tegnell under kontroll, han har stämt av med SKR, säger han, och ingen annan på mötet ber att få läsa undersökningen som Johan berättat om. I stället ägnas nästan hela mötet åt arbetsmiljön på en enda arbetsplats: fältsjukhuset som just håller på att byggas på Älvsjömässan. Läkarförbundet är oroliga för hur läkarnas arbetsmiljö ska bli på det improviserade fältsjukhuset. Som sedan inte ens tas i bruk.

Det är inte nattsvart, åtminstone inte överallt. I en enkät som Kommunal gör den 1 och 2 april rapporterar ett av skyddsombuden inom hemtjänsten att de anställda har "tillgång till handskar, förkläden, munskydd och nu också mer handsprit. Också fått tydlig information om hur vi agerar i situationer med sjuk vårdtagare med misstänkt smitta. Bli

¹¹ Dagens Nyheter 14 juli 2020. [Äldreboendet med första dödsfallen i covid-19: "Ingen smitta sedan mitten av april"](#).

uppdaterade och informerade varje dag av chef. Riskbedömning gjord och skickad till all personal.”

Men detta framstår som ett sällsynt undantag. Kommunals avdelningar och förbundskontoret upplever sig stå i en flod av larmrapporter. Skyddsfrågorna haglar in från medlemmar och företrädare, rapporterar avdelning Norrbotten den 30 mars. Brister med skyddsutrustningen finns mer eller mindre överallt, skriver avdelning Mitt samma dag.

Den 31 mars skriver avdelning Sydväst att trycket ökar, sektionerna får fler och fler samtal från oroliga medlemmar. Medlemmarna oroar sig över brist på skyddsutrustning som munskydd och visir, handskar och handsprit. Och fler och fler blir sjuka. “Vi vet till exempel att en brukare i Gnosjö kommun bekräftats smittad av corona och att flera fall påträffats inom äldreomsorgen i Nässjö kommun. Vi har ett högstadium i Jönköping som stängt efter att två lärare konstaterats smittade. Hjortsbergs äldreboende i Falkenbergs kommun har drabbats hårt av coronaviruset, med fem konstaterade sjukfall och två dödsfall. Så våra medlemmar befinner sig just nu mitt i detta.”

Den 1 april öppnar avdelning Norrbotten ”skyddshjälpen”, en möjlighet för skyddsombud ute på arbetsplatserna att ringa direkt till ombudsmännen på avdelningen för att få hjälp. Den vanliga ordningen är annars att de vänder sig till sin lokala sektion. Nu uppmanas de att ringa direkt, och ”jösses vilken anstormning” rapporterar lokalkontorschefen Vanja Nyberg på kvällen. “Bara jag har haft 46 samtal av skyddsombud på arbetsplatserna. Frågorna handlar om bristen på skyddsutrustning”, skriver hon, “och om hur medlemmar blir tvingade till att arbeta och utsätta sig utan skyddsutrustning.”

En vecka senare inträffar coronavårens dödligaste dag: den 8 april avlider 115 covid-19- sjuka på en och samma dag. Andra och tredje veckan i april når de svarta staplarna över avlidna med covid-19 som högst: 664 avlidna vecka 15, 658 vecka 16. På onsdagen i den veckan, den 15 april, tangeras dödsrekordet: 115 avlidna på en dag.¹²

De flesta av dem som avlider är äldre. Den 6 maj konstaterar Socialstyrelsen att 90 procent av de avlidna med covid-19 varit 70 år eller äldre. Av dem bodde hälften på särskilt boende, ytterligare en fjärdedel hade hemtjänst. Tre av fyra var i samhällets vård när de dog, och det var medlemmar i Kommunal som vårdade dem.

Varför lyssnade ingen när Kommunal larmade om att det inte fanns skyddsutrustning?

¹² Siffrorna är hämtade från Folkhälsomyndighetens hemsida, statistik över antal fall av covid-19 i Sverige – avlidna per dag. Statistiken visar antalet personer med bekräftad covid-19 som avlidit, oavsett dödsorsak.

Ett står klart: när skyddsutrustningen ransonerades, stod de yrkesgrupper som Kommunal organiserar längst ner på prioriteringslistan.

Var det brist på skyddsutrustning?

En fråga förföljer alla som engagerat sig i frågan om skyddsutrustning: var det brist på skydd, eller inte? Var det så att det inte gick att få tag på munskydd, andningsmasker och förkläden – var det avsaknaden av skydd som gjorde att vårdbiträden och skötare fick ta hand om covidsjuka och misstänkt smittade utan skydd?

Det menar Stockholm stads personaldirektör Anita Lidberg, när hon deltar i ett möte den 8 april om ett skyddsombudsstopp som dagen innan har lagts på ett av Stockholms stads äldreboenden, Serafens vård- och omsorgsboende på Kungsholmen. (Mer om skyddsstoppet på Serafen längre fram.) Kommunals skyddsombud kräver att de anställda ska bära munskydd under visiret när de ger patientnära vård till smittade och misstänkt smittade brukare. "Vi har en global, och nu säger jag global, brist på den typen av munskydd eller andningsskydd som ni nu har beslutat gäller", säger hon, "och det betyder då alltså att vi inte kan ge vård till våra sköra, äldre människor." "Vi har dammsugit hela Stockholms stad på grund av det här skyddsstoppet", hävdar hon, "och därför så har varteviga andra

äldreboende inga munskydd överhuvudtaget. Och det betyder att när vi sätter detta i system, vilket jag har en stor misstanke om nu kommer att ske, då kommer detta att haverera fullkomligt."

Björne Olsson, som är enhetschef på Arbetsmiljöverket, betonar på mötet att den typ av munskydd som Kommunal vill ska användas är vanliga vätskeavvisande kirurgiska munskydd, de som kallas IIR. "Den typen av munskydd finns överhuvudtaget inte att få tag på, globalt sett", svarar Anita Lidberg.¹³

Det är svårt att se att det skulle stämma. Vid den här tiden är munskydd en vanlig syn på gatorna runt om i Europa. En vecka tidigare, den 1 mars, har Österrikes förbundskansler infört krav på munskydd för alla vuxna i alla offentliga inomhusmiljöer överallt i hela landet. Munskydden delas ut utanför mataffärerna.

När Uppdrag granskning begär ut information från Stockholms stad på leveranser av munskydd, så visar det sig att Stockholms stad dagen innan skyddsstoppet har fått 10 000 munskydd via Länsstyrelsen. "Samma dag som skyddsstoppet, kom 16 000. Och tre dagar senare, den 10 april, fick Stockholm ytterligare 23 000 munskydd", berättar Uppdrag granskning.

Handlade det om att enskilda arbetsgivare, kommuner, regioner, SKR och regeringen var rädda att skyddsutrustningen skulle kunna ta slut eller inte räcka till intensivvården om Kommunals yrkesgrupper också använde skydd?

Kommunal för under hela våren, på alla nivåer, diskussioner om vilken nivå på skyddsutrustning som det är rimligt eller ens möjligt att kräva. Om det inte finns

¹³ SVT Nyheter 28 oktober 2020. [UG-referens: Spelet om munskydden.](#)

skyddsutrustning, om det inte går att få tag på, vad är poängen med att kräva till exempel munskydd? Om Kommunal går ut för hårt, kan förbundet riskera att medverka till att covidsjuka blir utan omsorg?

I takt med att Kommunals skyddsombud ställer krav på skyddsutrustning, och lämnar in begäran enligt 6:6a mot arbetsgivare som inte agerar, framträder dock snabbt en annan bild. Det är inte sådan brist som arbetsgivaren har hävdad: under hot om skyddsstopp visar det sig nämligen att det visst går att få fram handsprit och förkläden, ofta även munskydd.

“Arbetsgivarna snålar på skyddskläder men än har vi kunnat ’hota’ fram sådana”, rapporterar Norrbotten den 16 april.

Handlar det helt krasst om att det är dyrt med skyddsutrustning? Och att de anställda inte anses värda den kostnaden?

Ett står klart: när skyddsutrustningen ransoneras, stod de yrkesgrupper som Kommunal organiserar längst ner på prioriteringslistan. Sjuksköterskorna på äldreboenden hade till exempel oftare skydd, trots att de ofta bara är inne hos sjuka en kort stund. De går in i visir och munskydd och tar ett blodprov. Undersköterskan, utan högskolepoäng, stannar kvar hos den hostande covidsjuka äldre och matar, byter blöjor, torkar kräks. Utan munskydd.

Det faktum att andra yrkesgrupper fick använda skydd, medan Kommunals grupper tvingades arbeta utan, är en bild av det svenska klassamhället.

”Munskydden fördelades efter högskolepoäng”

I mars och i början av april råder det en akut brist på skyddsutrustning. På sjukhusen ser de anställda hur förråden töms, det ligger enstaka förpackningar av plasthandskar och förkläden på annars tomma hyllor. Där jobbar många som är medlemmar i Kommunal, på intensivvårdsavdelningar brukar nästan hälften av personalen vara undersköterskor. Kartongerna töms snabbt, men det kommer nya, intrycket är att det inte uppstod någon akut brist på skyddsutrustning ens i början. Den 7 april rapporterar avdelning Väst att sjukvården är under kontroll, ”bra och alerta skyddsombud och bra stöd och organisation på plats”.

Däremot oroar sig avdelningen för läget bland medlemmarna som jobbar i hemtjänsten och på äldreboenden. Avdelningens arbetsmiljögrupp kommer att vara tillgänglig hela påsken för att möta ett ökande tryck från dem, skriver avdelning Väst.

Den här känslan bekräftas av en enkät som Kommunal genomför bland 9 840 skyddsombud, regionala skyddsombud och huvudskyddsombud inom hälso- och sjukvården och äldreomsorgen den 8 april. 85 % av dem som är skyddsombud inom hemtjänsten rapporterar att de känner oro över tillgången till skyddsutrustning, 80 % av skyddsombuden på äldreboende och 68 % inom sjukvården. 40 % av dem som jobbar inom hemtjänsten säger att det förekommit situationer då anställda arbetat utan skyddsutrustning. Samma siffra är 29 % på äldreboende och 27 % inom sjukvården.

Det är vanligast att det saknas munskydd, en tredjedel av dem som rapporterade att det saknas skyddsutrustning säger att det är just munskydd som saknas, 24 % säger att det saknas visir. Men det är också brist på handsprit, ytdesinfektion, handskar, förkläde med långa ärmar, tvål och pappershanddukar.

Det är naturligt att världens resurser prioriteras till de svårast sjuka, och till dem som ska vårda dem. Sjukhusens intensivvårdsavdelningar måste få skyddsutrustning i första hand, även om det kräver att andra får vänta.

Det är den logiken som gör att kommuner spärras från att beställa skyddsmaterial i början av april. Varuförsörjningen, ett samarbete mellan regionerna Dalarna, Västmanland, Sörmland, Uppsala och Örebro, upprättar en lista över ett 30-tal produkter som bara regionerna får beställa hos Varuförsörjningens distributör Apotekstjänst, vilket Ekot avslöjar den 18 juni. Det handlar bland annat om förkläden, munskydd och andningsskydd.

När kommunerna försöker beställa skyddsutrustning får de ett meddelande om att "varorna spärrats för vanliga beställningar och ska fördelas mellan regionernas buffert/beredskapslager". "Vi blev ju fly förbannade. Man drar undan benen för oss, att vi inte ska ha något skyddsmaterial, att det bara ska vara till regionen", säger Tarja Viitanen, medicinskt ansvarig sjuksköterska (MAS) i Nyköpings kommun, till Ekot. "Så vi har fått leta högt som lågt, vi tog kontakt med målarfirmor, med kärnkraftverk, alla som kunde ha någon slags skyddsutrustning som fanns här i Sverige", säger hon.

Även kommuner i Dalarnas och Stockholms län uppger för Ekot att de inte fick beställa skyddsutrustning med motiveringen att den var prioriterad för sjukvården.

Flera av kommunerna får senare hjälp via till exempel Socialstyrelsen och enskilda regioner med att få tag i skyddsutrustning, rapporterar Ekot i juni 2020, men de första leveranserna gjordes först i mitten av april.¹⁴

De svårast sjuka ska prioriteras, det slås fast i hälso- och sjukvårdslagens portalparagraf. Problemet är att svårt covidsjuka inte bara finns på sjukhusens intensivvårdsavdelningar. Våren 2020 ligger de flesta i sina enrumslägenheter på äldreboenden, eller i sina egna hem.

De har blivit sjuka av samma virus, och de är minst lika smittsamma som de som ligger på IVA. Och de vårdas av människor som är lika mottagliga för det smittsamma viruset som sjukhuspersonalen.

När undersköterskor och vårdbiträden på äldreboenden går in till febriga dementa har de på sin höjd ett visir, ett kortärmat plastförkläde och plasthandskar ovanpå bussarongen. De som jobbar inom hemtjänsten har ibland inget skydd alls. På många

¹⁴ Varuförsörjningen oktober 2020. [Om oss.](#)

Ekot 18 juni 2020. [Kommuner stoppades från att köpa skyddsutrustning.](#)

Socialstyrelsen får under våren 2020 i uppdrag av regeringen att "säkra tillgång till skyddsutrustning och annan materiel om kommunernas egen kapacitet inte räcker till eller om omfördelning inte kan ske regionalt". Socialstyrelsen får också, enligt en ny förordning, mandat att omfördela befintligt material och fördela nytt material mellan regioner och kommuner. Källa: Socialstyrelsen 2020 [Socialstyrelsens roll och arbete med anledning av covid-19](#). Socialstyrelsen säger till Ekot den 18 juni att man inte har prioriterat leveranser till sjukvården framför äldreomsorgen.

ställen har de inte ens några ordentliga arbetskläder, arbetskläderna kan bestå av en kortärmad pikétröja som de anställda förväntas tvätta hemma. I Malmö stad saknar många anställda inom hemtjänsten arbetskläder helt och hållet, kommunen har i början av april 2020 ännu inte köpt in några.¹⁵

Personalen som jobbar på intensivvården tillbringar lång tid i slussen utanför covid-IVA med att ta på sig lager av skyddsutrustning. I äldreomsorgen vet personalen ofta inte ens om den som ligger i sängen framför dem är smittad eller inte. Det rapporterar Kommunals avdelningar om hela våren. "Kommuner gömmer sig bakom sekretess för att inte tala om var smittade brukare finns", skriver avdelning Sydvest den 15 april. "Detta gör att våra medlemmar inte vet hur de ska skydda sig."

Hemmasnickrade visir

Intrycket i mars och april är att det är akut brist på skyddsutrustning. Det får några av Kommunals sektioner att engagera sig: de tipsar arbetsgivarna om att det finns vinylhandskar att köpa på Biltema, om att företag ställer om sin produktion för att tillverka handsprit och förkläden, om att kommunens dagliga verksamhet skulle kunna tillverka visir. Den 8 april står Kommunals ordförande på Kommunals sektionsexpedition i centrala Stockholm och packar påsar med sektionens sista förpackningar med handsprit som ska delas ut till personalen på ett hemtjänstbolag.¹⁶

På ett ställe tar en av Kommunals sektioner själva initiativ till att tillverka visir av OH-blad, med Kommunals logga på.

Det är en svår balansgång. Å ena sidan, om det inte finns riktig skyddsutrustning, då är det kanske bättre med hemmasnickrade visir än inga alls. Å andra sidan måste Kommunal bevaka att arbetsgivare inte tar billiga genvägar i stället för att göra allt de kan för att få tag på godkänd, säker skyddsutrustning.

Den 8 april tvingas ett skyddsombud lägga ett skyddsstopp på ett äldreboende i Eskilstuna. Där framhärdar arbetsgivaren i att engångsregnponchos och munskydd gjorda av servetter är lämpligt som skyddsutrustning, rapporterar avdelning Öst.¹⁷

Elisabet Antfolk, som är ordförande för sektionen för privat vård och omsorg i Stockholm, beskriver hur medlemmar i början av april ringde och berättade att de jobbade i munskydd de själva tillverkat av kaffefilter, och om arbetsgivare som tillverkat munskydd av papper och gasbinda. "Medlemmar klädde sig i sopsäckar för att försöka skydda sig. Det fanns dom som för egna pengar köpte cyklop att ha på sig på jobbet för att försöka värja sig från smittan."¹⁸

Egentillverkade skydd fortsätter att vara ett problem under hela våren. Den 14 maj rapporterar Kommunal i Timrå att det inte verkar vara någon brist på skyddsutrustning i

¹⁵ Coronagruppen 3 april 2020.

¹⁶ Tobias Baudins Facebooksida 28 oktober 2020.

¹⁷ Rapport från avdelning Sörmland 8 april 2020.

¹⁸ Elisabeth Antfolks Facebooksida 28 oktober 2020.

kommunen, men de som jobbar inom äldreomsorgen får inte använda den. I stället åker arbetsgivaren på ett äldreboende i väg till varuhuset Julia och köper engångsregnponchos.

Rätten att bära munskydd

När skyddsutrustning finns är det redan från början oklart hur och när den ska användas. Det är förvirrande vilka direktiv som gäller, det saknas tydliga riktlinjer.

Det blir bättre i början av april, mellan vecka 14 och vecka 15 (den 8 april) ökar andelen skyddsombud som uppger att arbetsgivaren har tagit fram riktlinjer för korrekt användning av skyddsutrustning från 70 till 87 %. Men fortfarande saknas alltså riktlinjer på mer än var tionde arbetsplats.

“Personalen saknar kunskap vad gäller att skydda sig själva och att förhindra smittspridning”, skriver ett av skyddsombuden som svarar på enkäten. “Finns inga riktlinjer för hur vi skall arbeta och hantera detta för att skydda våra äldre. Dessutom är det timvikarier inne och arbetar på schema då vi har många långtidssjukskrivna. Dessa vikarier har ingen utbildning eller vana att hålla de krav på hygien och andra åtgärder som nu är extra viktigt.”

Ibland finns det visserligen riktlinjer om att personalen ska använda skydd, men skyddsutrustningen är inte tillgänglig. Ibland är den inlåst på sjuksköterskeexpeditionen. Ibland finns den i ett centralt förråd som undersköterskorna i hemtjänsten inte har tillgång till. “Om vi misstänker smitta måste man alltså få tag i en sköterska som sedan också är villig att komma ut till den äldre för att exempelvis få munskydd”, svarar ett annat skyddsombud på samma enkät.

I en del fall är riktlinjen helt enkelt att munskydd inte ska användas. Inte vid något tillfälle.

Flera vittnar om att det är svårt att få brukare testade, vilket gör att det är svårt att veta vilka riktlinjer som ska följas. Skyddsombuden upplever att sjukvården inte prioriterar att testa brukare i hemtjänsten eller på äldreboenden, det som personalen är rädda kan vara covid-19 ”avfärdas bara som förkylningar”. “Det betyder att vi själva får ta ansvar för att använda skyddsutrustning eller inte. Detta är det största riskmomentet. Tänk om vi avfärdar det hela som förkylning och därmed riskerar att smittas och sedan tar med oss smittan till resten av hemtjänstområdet”, skriver ett skyddsombud. “Jag som dessutom arbetar i hemtjänstpoolen riskerar att sprida smittan i hela kommunen då jag kan kallas in till alla hemtjänstgrupper som finns här i [kommunen].”

I en del fall är riktlinjen helt enkelt att munskydd inte ska användas. Inte vid något tillfälle. Inte ens när brukaren har testats och är konstaterat sjuk i covid-19. “Vår chef förbjuder oss att använda munskydd vid misstänkt eller konstaterad smitta och hävdar att

det är de riktlinjer vi måste följa”, skriver ett av skyddsombuden i enkäten den första veckan i april. “Den som använder munskydd hotas med uppsägning.”¹⁹

Christine Marttila, som är sektionsordförande på Kommunal Sahlgrenska Universitetssjukhuset Östra i Göteborg, vittnar också om medlemmar som velat använda munskydd under visiret, men då blivit hotade med avsked. “Hoten om avsked drogs tillbaka först efter att vi vände oss till cheferna, chefernas chefer och till slut HR”, säger hon till Kommunalarbetaren.²⁰

Den 2 april, samma dag som Ekot rapporterar att 43 kommuner har bekräftade fall av corona på något eller några av sina äldreboenden,²¹ får personalen i Kirunas hemtjänst höra att det finns skyddsutrustning, men den ska sparas ”tills de behövs”. “De säger att de kläder som finns måste sparas tills när det kommer corona. Vi blev helt nonchalerade från Kiruna kommun. De leker med våra och de gamlas liv”, säger huvudskyddsombudet Gunilla Eliasson till Kommunalarbetaren efter att hon lagt ett skyddsstopp mot arbete utan skydd hos en brukare vars man har symptom på luftvägsinfektion. Det visar sig sedan att han har covid-19, som hemtjänstpersonalen misstänkte. Men då är det för sent att ta på sig skyddsutrustning: två av dem har redan insjuknat. “Jag har feber som går upp och ned, ont i lungorna, huvudvärk och har tappat lukt- och smaksinne. Jag är astmatiker och känner att det här är ingen vanlig förkylning”, säger Petra Lehto, skyddsombud och en av de undersköterskor som varit i brukarens hem.

* * *

Den 30 mars går Folkhälsomyndigheten ut med uppdaterade ”rekommendationer för handläggning och val av skyddsåtgärder mot covid-19 inom vård och omsorg”. I rekommendationerna står att vid risk för kontakt- och stänksmitta ska personlig skyddsutrustning användas. Det innebär, utöver handskar, skyddsförkläde (“oftast räcker kortärmat” skriver Folkhälsomyndigheten) och visir eller munskydd.

Dessa rekommendationer följer inte Världshälsoorganisationens riktlinjer. I WHO:s *Infection Prevention and Control Guidance for Long-Term Care Facilities in the Context of COVID-19: interim guidance*, som Världshälsoorganisationen publicerade den 21 mars 2020, står det att personal som vårdar en person som har eller misstänks ha smittats med coronaviruset ska vidta åtgärder mot kontakt och droppsmitta när man går i in rummet där personen vårdas, eller inom en meter från vårdtagaren. “Dessa åtgärder inkluderar följande personliga skyddsutrustning”, skriver WHO, “kirurgiskt munskydd (*medical mask*), handskar, förkläde och ögonskydd (skyddsglasögon eller visir).”

Folkhälsomyndigheten länkar till WHO:s riktlinjer (under rubriken Källor: WHO

¹⁹ Källa: webbaserad enkät skickad till 9 840 skyddsombud, regionala skyddsombud och huvudskyddsombud inom hälso- och sjukvård och äldreomsorg. Svarsfrekvens 19,77 %.

²⁰ Kommunalarbetaren 13 maj 2020. [”Arbetsgivaren har hotat med avsked”](#)

²¹ Ekot 2 april 2020. [Virus på äldreboenden i stora delar av landet.](#)

“Information som riktar sig till hemsjukvård och omsorg”), men följer dem alltså inte själv.²²

I stället är Folkhälsomyndighetens rekommendation att frågan om både visir och munskydd behövs ska avgöras i en lokal riskbedömning: ”om visir vid riskbedömning inte bedöms helt skydda mot stänk mot munnen kombineras det med munskydd”, står det i den svenska myndighetens rekommendationer.

En sådan riskbedömning gör skyddsombudet Peter Olsson den första veckan i april. Peter Olsson är huvudskyddsombud för äldreomsorgen på Kungsholmen i Stockholm. Han konstaterar att visir inte räcker för att skydda personalen från att få stänk på sig när covidsjuka omsorgstagare hostar.

På tisdagen veckan innan påsk (den 7/4) lägger han tillsammans med äldreboendets huvudskyddsombud Shilan Abdulmuhsin ett skyddsstopp på arbete utan munskydd inom en meter från brukaren på det kommunala vård- och omsorgsboendet Serafen på Kungsholmen.

Stockholms stad som driver boendet svarar direkt att de inte tänker godta kravet, eftersom det enligt kommunen går längre än Folkhälsomyndighetens rekommendationer. Samma kväll ger Arbetsmiljöverket Kommunal rätt: Arbetsmiljöverket förbjuder Serafen att låta personalen utföra ”patientnära arbete” utan munskydd under visiret vid misstänkt eller konstaterad covid-19, med hot om vite på 100 000 kr om arbetsgivaren skulle bryta mot förbudet. ”Det här är den absolut lägsta nivån vi kan tänka oss”, säger Arbetsmiljöverkets arbetsmiljöinspektör Jenny Bengtsson till TT den 7 april.²³

Kommunal tolkar Arbetsmiljöverkets beslut som prejudicerande för hela landet: vid patientnära arbete med personer som har covid-19 eller misstänks vara smittade ska både visir och munskydd användas. ”Den starkast bestämmande myndigheten har sagt sitt i frågan”, som Elisabeth Antfolk säger i Uppdrag gransknings reportage. ”Nu ingår munskyddet i skyddsutrustningen för all vård och omsorgspersonal oavsett vad arbetsgivaren råkar ha för inställning eller attityd i frågan.”

Det är stort. ”Jag har aldrig varit med om något större sedan jag blev facklig överhuvudtaget”, säger Elisabeth Antfolk. ”Det här är en seger för vartenda vårdbiträde och varenda undersköterska. Det är så stort att det nästan inte går att ta in.”

Några dagar senare, på påskafton mitt under påskhelgen, kommer ett gemensamt uttalande av Arbetsmiljöverket, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen och Inspektionen för vård och omsorg. I uttalandet säger myndigheterna att beslutet när det gäller Serafen inte ska ses som prejudicerande.

I uttalandet från den 11 april står det att ”ett beslut som fattades för ett par dagar sedan på en enskild arbetsplats efter ett skyddsombudsstopp i Stockholm inte är ett generellt

²² World Health Organization 21 mars 2020. [Infection Prevention and Control guidance for Long-Term Care Facilities in the context of COVID-19.](#)

²³ Händelseförloppet beskrivs i detalj i en rad artiklar i Kommunalarbetaren, se bl.a. 27 april 2020 [Arbetsmiljöverket: Munskydd och visir ett måste.](#)

Se även SVT:s omfattande rapportering 8 april 2020. [Skyddsstopp infördes på äldreboende efter tvist om munskydd.](#)

beslut om vilken personlig skyddsutrustning som personal inom omsorgen ska använda utan enbart gäller den aktuella arbetsplatsen”. Det är alltså enbart ”på den aktuella arbetsplatsen” som undersköterskor och vårdbiträden som ger vård till covid-19-sjuka patienter ska använda munskydd under visiret. På alla andra arbetsplatser ska det först göras ”en lokal riskbedömning”.

Senare avslöjar SVT att det är arbetsgivarna i SKR som tagit initiativ till det möte som tog fram uttalandet, och att SKR föreslagit hur uttalandet skulle formuleras.

Myndigheterna har alltså gått arbetsgivarna till mötes – bakom ryggen på Kommunal.

Det här uttalandet och myndigheternas agerande är en chock: Kommunal är skakade över att man inte kan lita på Arbetsmiljöverket, och att man inte kan lita på att det är Arbetsmiljöverkets föreskrifter som ska gälla.

* * *

Kommunal ifrågasätter om Arbetsmiljöverket verkligen har utfört sitt uppdrag.

Den 3 maj 2020 anmäler Kommunal Arbetsmiljöverket till Justitieombudsmannen för hanteringen av skyddsstoppet på Serafen. Kommunal är mycket kritiska till att Arbetsmiljöverket har samrått enbart med arbetsgivarorganisationen SKR när man gör ett uttalande om skyddsstoppet den 11 april. Verket har agerat partiskt när man ensidigt lyssnat på arbetsgivarna, och struntat i att ta in synpunkter från Kommunal och andra fackliga organisationer.

Kommunal ifrågasätter om Arbetsmiljöverket verkligen har utfört sitt uppdrag: det är Arbetsmiljöverkets uppdrag att se till att arbetsmiljölagen följs, liksom att de föreskrifter som Arbetsmiljöverket självt utfärdar följs. Det går inte att utesluta, skriver Kommunal i sin anmälan, att Arbetsmiljöverket låtit sig påverkas av

andra myndigheter och av arbetsgivarna i SKR på ett sätt som påverkat hur de agerade när det gäller skyddsstoppet på äldreboendet Serafen.

Arbetsmiljöverket har enligt Kommunal ”brustit i sitt uppdrag och förtjänar allvarlig kritik” och ”förbrukat sitt förtroende som oberoende och opartisk myndighet”.

Arbetsmiljöverket är Sveriges expertmyndighet i arbetsmiljöfrågor och har regeringens och riksdagens uppdrag att se till att arbetsmiljölagen följs. Det är Arbetsmiljöverkets uppgift att ta fram juridiskt bindande föreskrifter om hur arbetsmiljön ska utformas och hur anställda ska skyddas mot skadliga arbetsmiljöer, och det är Arbetsmiljöverkets ansvar att se till att både arbetsmiljölagen och arbetsmiljöföreskrifterna följs.

Folkhälsomyndigheten har det övergripande nationella ansvaret för befolkningens skydd mot smittsamma sjukdomar och samordnar smittskyddet på nationell nivå. Även Folkhälsomyndigheten tar fram föreskrifter, till exempel om hur hälso- och sjukvårdspersonal ska säkerställa ett effektivt smittskyddsarbete.

Men Folkhälsomyndigheten har inte ansvar för att se till att arbetsmiljölagen och arbetsmiljöföreskrifterna följs, det ansvaret vilar på Arbetsmiljöverket.

* * *

Den 6 april, samtidigt som skyddsombuden Peter Olsson och Shilan Abdulmuhsin bestämmer sig för att de måste lägga ett skyddsstopp på Serafen för att de anställda där vårdar covidsjuka med enbart visir som skydd, publicerar Världshälsoorganisationen WHO nya riktlinjer kring personlig skyddsutrustning vid covid-19.

Världshälsoorganisationens riktlinjer är specifikt utfärdade för att hantera ”allvarlig brist” (*severe shortages*) på personlig skyddsutrustning. Det hindrar inte att WHO slår fast att munskydd alltid ska användas vid vård av covid-19-patienter.

På sidan 4 i riktlinjerna finns en tabell som listar olika situationer, personalkategorier och vårdmoment. På patientens rum/avdelning ska vårdpersonal som ger direkt vård till covid-19-patienter, när det inte förekommer aerosol-framkallande procedurer, använda 1) munskydd 2) skyddsförkläde 3) handskar 4) ögonskydd och 5) tvätta händerna. När det finns risk för spridning av aerosoler ska andningsskydd användas i stället för munskydd.²⁴

Peter Larsson, ombudsman på Kommunals förbunds kontor med ansvar för arbetsmiljöfrågor, rapporterar om de nya riktlinjerna till Kommunals krisgrupp, coronagruppen, den 8 april. Peter Larsson argumenterar för att Kommunal bör följa en försiktighetsprincip: den som vårdar smittade ska använda mask med särskilt filter, vanligt munskydd ger inte fullständigt skydd. Coronagruppen beslutar att Kommunal ska börja ställa krav på att personal inom hemtjänst, personlig assistans och äldreboende som vårdar coronasmittade ska använda skydden med filter. Först genom att uppmana skyddsombud att lämna in begäran enligt 6:6a, i sista hand genom att lägga skyddsstopp. Samma dag hålls möten med alla avdelningar, fyra avdelningar i stöten, för att informera om den nya strategin, och ombudsmännen på arbetslivs- och avtalsenheten börjar skriva på en ny policy för skyddsutrustning.

Fredagen den 17 april går så Kommunal ut med nya instruktioner på hemsidan.²⁵

Kommunal tydliggör att man väljer att tillämpa försiktighetsprincipen, vilket innebär att man går längre i kraven på skyddsutrustning än vad de svenska myndigheterna gör.

Kirurgiska munskydd av typ IIR är lägstanivå, det är nu Kommunals instruktion till förtroendevalda och skyddsombud. Munskydd av typ IIR ger ett vätske- och stänkavvisande skydd mot droppsmitta och ska *alltid* användas när man arbetar med en patient eller brukare som är konstaterat eller misstänkt smittad med covid-19. Detta ska alltså inte vara en bedömningsfråga från fall till fall och från arbetsplats till arbetsplats. Kommunal markerar också att det inte räcker med ett munskydd av klass I och II. Den

²⁴ World Health Organization. Interim guidance 6 April 2020| COVID-19: Infection prevention and control / WASH [Rational use of personal protective equipment for coronavirus disease \(COVID-19\) and considerations during severe shortages](#).

²⁵ Kommunalarbetaren 17 april 2020. [Kommunal kräver andningsskydd](#).

typen av munskydd är inte vätskeavvisande, och ska inte användas när man måste arbeta nära en person som har covid-19 (eller misstänks ha smittats).

Eftersom kunskapen är så begränsad om hur smittan sprids menar Kommunal att arbetsgivarna utifrån en försiktighetsprincip i möjligaste mån bör se till att personalen får andningsskydd av typ FFP2 vid misstänkt eller konstaterad covid-19. Vid mycket högre virusnivåer (aerosolsmitta) ska personalen som lägstanivå *alltid* ha andningsmask av typen FFP2 eller FFP3, kräver Kommunal. Det gäller till exempel vid intubering i respirator och slemsugning.

Texten på hemsidan kompletteras med en rad underlag och mallar, underlag för samtal med arbetsgivaren, mallar för 6:6a och mallar för skyddsstopp.²⁶

Utspilet var uppskattat ute i landet, och det ledde till handling direkt.

En avdelning har telefonmöte med alla sektionsordförande direkt efter att de avslutat Teamsmötet med förbundet den 17 april. Klockan 14.00 lägger ett skyddsombud ett skyddsstopp på ett äldreboende, rapporterar man. "Detta resulterade i att vi fått till en deal som i stora drag består av skyddsmask 90, utbildningsinsatser omgående, tydliga instruktioner med mera. [...] På boendet fanns sju till åtta corona-smittade. Vi fortsätter att driva på arbetsmiljön och jag vet att alla är med på banan."

Stockholmsavdelningen rapporterar på måndag den 20 april att det varit stor aktivitet under helgen. På flera håll har man skyddsutrustningen som Kommunal kräver redan, men i Haninge, i Norrtälje och på vård- och omsorgsboenden som drivs av Vardaga har skyddsombuden lämnat in begäran om åtgärder enligt 6:6a.

Kommunals nya krav får stor spridning i media, och den 19 april medverkar Tobias Baudin i SVT Agenda. Han har ett tydligt budskap: Arbetsmiljöverket ger Kommunal rätt. "Vi kommer att fortsätta sätta medlemmarnas hälsa och liv främst."²⁷

Sen börjar Arbetsmiljöverket häva skyddsstoppen.

Klockan 16.00 den 22 april läggs ett skyddsstopp på Folkungagården i Väderstad i Mjölby kommun. Det finns konstaterad smitta på arbetsplatsen, men inte utrustning enligt Kommunals krav. Stoppet hävs av Arbetsmiljöverket efter 20 minuter.

Samma sak i Kiruna. Där lägger Kommunals skyddsombud ett skyddsstopp för personal i Kiruna kommuns covid-19-team. Arbetsmiljöverket häver stoppet efter en timme. "De säger att det räcker med pappersmunskydd och att andningsskydd med ventil bara används på intensivvårdsavdelningar, men våra medlemmar jobbar ju lika nära när de tvättar och matar", säger huvudskyddsombudet Gunilla Eriksson i en intervju med KA publicerad i Arbetet den 21 april. "Det är hemskt. Vi känner oss maktlösa", säger hon.

Monica Björk, som är ansvarig beslutsfattare på Arbetsmiljöverket för skyddsstoppet i Kiruna, hänvisar till Folkhälsomyndighetens "rekommendationer för handläggning och val

²⁶ Kommunal.se, hämtad 21 juni 2020. [Mallar och dokument](#).

²⁷ SVT Nyheter 19 april 2020. [Akut brist på skydd – här har hemtjänsten tvingats stänga](#).

av skyddsåtgärder mot covid-19 inom vård och omsorg” från den 30 mars.²⁸ “När det gäller droppsmitta är rekommendationerna tydliga”, säger Monica Björk. “Visir om det är stänk och om man bedömer att det inte är tillräckligt ska det kombineras med munskydd. Det är bara när det finns risk för spridning av aerosolsmitta som andningsskydd med ventil, alltså ett skydd av typ FFP2, ska användas, som vid intubering, trakeostomivård, hjärt-lungräddning och provtagning i de nedre luftvägarna.”

Enligt Monica Björk hävde Arbetsmiljöverket stoppet eftersom inga av dessa arbetsuppgifter skulle utföras hos den boende. Kravet på att det ska vara ett andningsskydd och inte enbart ett vätskeavvisande munskydd handlar inte om att arbetet sker nära den smittade, utan enbart om risken för aerosolsmitta. “Det finns säkert äldreboenden där det finns en patient med trakeostomi eller andningsstöd som någon kan behöva tillfälligt och som kan innebära aerosolspridning. Man måste titta på varje fall om det är droppsmitta eller inte”, säger Monica Björk i intervjun.

Under de närmaste dagarna fortsätter Arbetsmiljöverket att häva skyddsombudsstoppen. Till slut bedömer Kommunals ledning att det är omöjligt att fortsätta lägga skyddsstopp.

Det var inte ett lätt beslut. Å ena sidan ville man inte att Kommunal skulle framstå som rättshaverister. Å andra sidan var det viktigt att framhärda i att lägga stoppen, trots att de revs upp, för att visa att det är arbetsgivaren som har ansvar för arbetsmiljön, och för att visa att Kommunal gjort allt man kunnat.

* * *

En hel del av frustrationen över brist på skyddsutrustning och brist på tydliga riktlinjer riktas inåt: Kommunal upplevs som otydliga, som ombytliga. En del tycker att Kommunal borde fortsätta lägga skyddsstopp, trots att de upphävs av Arbetsmiljöverket.

Andra är frustrerade över att Kommunal valt att gå längre än myndigheterna kräver. “Vi har förtroendevalda som inte tycker att Kommunal håller en röd tråd när vi nu går ut med vilken skyddsutrustning som gäller nu, samma tyckte vi gjorde för lite innan och att vi ställer för höga krav nu”, skriver en avdelning den 21 april.

“Flera arbetsgivare är frågande till Kommunals ståndpunkt gällande framförallt skyddsmask i äldreomsorgen, de följer regionens direktiv tycker de”, rapporterar en annan avdelning samma dag. “Men vi har bra material som förklarar varför vi anser att de som vårdar coronasmittade i äldreomsorgen ska ha samma skydd som de i vården.”

“De flesta fackliga företrädare ställer upp på detta men de finns de som tycker att vi går för hårt fram och en del tycker nog att det är jobbigt att ‘gå emot arbetsgivaren’”, konstaterar en avdelning den 22 april.

²⁸ Folkhälsomyndigheten 30 mars 2020. [Rekommendationer för handläggning och val av skyddsåtgärder mot covid-19 inom vård och omsorg.](#)

Andra är förbannade över att Kommunal viker sig. Så här skriver Vanja Nyberg som är lokalkontorschef för Kommunals avdelning i Norrbotten sent på kvällen den 4 maj:

Precis när jag tryckt iväg mailet så ringde en grupp och var så förbannade. Har suttit med dom en timme i telefon. Dom ifrågasätter hur vi kan tillåta att personal inom äldreomsorgen inte har rätt skydd, beläggs med tystnadsplikt, måste jobba skift som man annars aldrig skulle tillåta. Dom undrade om vi skulle vara lika "flat" om brandmännen fick ett plastförkläde och trädgårdsslang då dom skulle göra en rökdykning i en brand. Dom likställer Covid med det eftersom det kan vara förenat med döden om man inte har ett skydd som skyddar den som utför arbetet. Dom undrade om vi trodde att facken alls hade kommit till på 30-talet om man haft denna flathet då. Dom undrade om vi tänker göra nått eller om vi har blivit som vilken instans som helst och ingen intresseförening. Medlemmarna blir sjuka framför era ögon och ni funderar eller vad ni nu gör, sa dom. Vars är ni nu som jämt pratar om barrikaderna. Usch vilken avhyvling jag fått.

Samtidigt vinner Kommunal många segrar. avdelning Öst rapporterar den 22 april att sektionen som organiserar anställda inom Region Sörmland lyckats få igenom sina krav.: "Där vände arbetsgivaren och ser nu till att det kommer finnas skyddsutrustning enligt WHO riktlinjer och följer det som vi sagt. En jätteseger känner man där, så de är just nu riktigt glada".

Det blir bättre, men det går långsamt, och i slutet av april är det långt ifrån självklart med andningsskydd. Den 28 april kommer det in en rapport från ett äldreboende. På en och samma avdelning har 19 av 20 brukare blivit smittade sedan påsk. Nu har tre personer i personalen också konstaterats smittade, ytterligare sju är sjuka och väntar på provsvar.

En av nattpersonalen som använt skyddsmask 90 är också smittad. Hon berättar att hon skötte all omvårdnad för att de två andra i nattstyrkan inte hade annat än vanliga IIR-munskydd. Det var tungt att använda masken, så hon tog hon av sig den ett tag och använde enbart munskydd under visiret en stund. Efter det blev hon smittad. De andra har alla använt IIR-munskydd och visir. Arbetsgivaren har inte gjort några riskbedömningar, de hävdar att de inte haft tid.

Ett globalt virus – men lokala riskbedömningar

Tidigare var medlemmar i Kommunal i princip uteslutande direkt anställda av en kommun. De hade jobb som inte var särskilt välbetalda, men rimligt trygga, och Kommunals direkta motpart var kommunens förtroendevalda politiker. Så är det inte längre. Bussförarna, till exempel, är ofta anställda på ett privat bussbolag som kör buss på uppdrag av en region. Ibland ett storföretag som Nobina eller Arriva, ibland ett litet familjeföretag med en handfull anställda och små marginaler.

Det är ännu mer uppsplittrat inom äldreomsorgen. I bara en enda stadsdel i Stockholm kan det finnas över 50 olika företag som erbjuder hemtjänst. Ibland jobbar medlemmarna

I stället tvingas Kommunal ta striden arbetsplats för arbetsplats.

åt en stor kedja med äldreboenden och hemtjänstanordnare i kommuner över hela landet, som jättarna Vardaga (tidigare Carema) och Attendo. Ibland åt ett nystartat företag med några få anställda. En del har varit i trettio år på samma arbetsplats. Andra är timanställda, år efter år, och måste ta pass på olika boenden och i olika hemtjänstdistrikt.

Folkhälsomyndighetens princip om att nivån på den personliga skyddsutrustningen ska avgöras i "lokala riskbedömningar", ute på varje arbetsplats, trots att de kan se så olika ut, upplevs som att Folkhälsomyndigheten avsäger sig ansvaret. Ansvaret, och makten, ges i stället de facto till lokala chefer och arbetsgivare.

Det här är en kritik, en frustration, som återkommer under hela våren. "Jag ser beslutsfattare och myndigheter som aktivt valt en strategi där de helt och hållet kan friskriva sig själva från alla former av ansvar", skriver Kommunals Elisabeth Antfolk i en debattartikel i

Aftonbladet när regeringen beslutat häva besöksförbudet på äldreboenden. "Hur kan man häva besöksförbudet", frågar hon, "på så kort varsel, helt utan framförhållning, och lägga allt ansvar på chefer, sköterskor, vårdbiträden och undersköterskor ute i verksamheterna?"²⁹

Kommunal kan inte luta sig mot myndigheternas rekommendationer. Istället tvingas Kommunal ta striden arbetsplats för arbetsplats. Viruset är detsamma i Kina och Italien, men ska hanteras olika i Uppsala och på Serafen.³⁰

Folkhälsomyndighetens förståelse av lokala riskbedömningar får också kritik av Arbetsmiljöverket. De två myndigheterna är oense om hur mycket tolkningsutrymme som ska lämnas till lokala riskbedömningar. "I vårdnära och omsorgsnära situationer används, i tillägg till de basala hygienrutinerna, lämplig skyddsutrustning i enlighet med lokala riktlinjer", skriver Folkhälsomyndigheten i ett utkast till rekommendationer för handläggning och val av skyddsåtgärder mot covid-19 inom vård och omsorg.

Rekommendationerna skickas på remiss till Arbetsmiljöverket, som påpekar att det redan finns regler för detta, Arbetsmiljöverkets föreskrifter och allmänna råd om smittrisker

AFS 2018:4. "Enligt AFS 2018:4 är det ett krav att personlig skyddsutrustning ska användas vid vårdnära och omsorgsnära situationer, om det finns risk för kontakt med kroppsvätskor eller luftburen smitta", skriver Arbetsmiljöverket i sitt remissvar om rekommendationerna. "Observera att kraven är minimikrav, vilket anges i föreskriftstexten", lägger verket till.

Arbetsmiljöverket undrar retoriskt om Folkhälsomyndigheten menar att lokala riktlinjer ska vara överordnade de rekommendationer för personlig skyddsutrustning som WHO och ECDC ger. "Vad menas med lokala riktlinjer? Om en arbetsgivare bedömer att basala hygienrutiner räcker, för att utföra aerosolgenererande arbetsmoment hos en

²⁹ Aftonbladet Debatt 1 oktober 2020. [Personalen i äldrevård får ta smällen – igen.](#)

³⁰ Intervju 21 juni.

patient/brukare med COVID-19, och att ytterligare skyddsutrustning inte behövs – är det då en riskbedömning, som ska accepteras? Ovanstående är inte acceptabelt ur arbetsmiljösynpunkt”, skriver Arbetsmiljöverket i remissvaret den 31 mars 2020.

* * *

Lokala riskbedömningar är en central del av det systematiska arbetsmiljöarbetet, den svenska modellen för att ständigt förbättra arbetsmiljön på arbetsplatser runt om i Sverige.

Kravet på att man alltid måste göra lokala riskbedömningar ger arbetstagarna och deras organisationer ett stort inflytande på arbetsplatsen. Arbetsgivaren kan inte säga ”vi följer riktlinjerna, that’s it” utan måste hela tiden samråda och samarbeta med det lokala skyddsombudet och – om det inte finns något skyddsombud på arbetsplatsen – med det regionala huvudskyddsombudet.

Det är en princip som varit bra. Men lokala riskbedömningar kan inte innebära att arbetsgivare tar sig friheten att strunta i arbetsmiljölagen eller Arbetsmiljöverkets bindande föreskrifter.

Principen om lokala riskbedömningar visar sig dessutom vara dåligt lämpad för att hantera en situation när det uppstår en akut fara på tiotusentals arbetsplatser samtidigt.

Det är principen om lokala riskbedömningar som gör att bussförare på vissa platser kör helt oskyddade i flera veckor efter att Arbetsmiljöverket har slagit fast att framdörrarna ska vara stängda. Och det är den principen som gör att Kommunal måste slåss för att medlemmarna i äldreomsorgen ska få rätt att bära munskydd, arbetsplats för arbetsplats.

När Arbetsmiljöverket efter påtryckningar från de andra myndigheterna ”förtydligar” att Serafen-beslutet enbart gäller en arbetsplats kan man argumentera för att de har rätt. Det är så Arbetsmiljöverkets normala verksamhet ser ut: man utfärdar föreskrifter som ska gälla överallt, men beslut som tas efter en inspektion på en enskild arbetsplats gäller bara på den arbetsplatsen. Det krävs beslut arbetsplats för arbetsplats.

Kommunal har dock samtidigt rätt i att den tolkning av sina egna föreskrifter som Arbetsmiljöverket har gjort i samband med en inspektion på en enskild arbetsplats, den tolkningen gäller även på andra arbetsplatser. På Serafen lägger Arbetsmiljöverkets inspektör ett förbud mot ”patientnära arbete med brukare med konstaterad eller misstänkt covid-19 smitta”. Villkor för att förbudet ska upphöra är att ”adekvat skyddsutrustning ska bäras. Härvid gäller att visir ska bäras i kombination med munskydd.”³¹ Skyddsombud på andra arbetsplatser där samma typ av arbete utförs – på Sveriges alla äldreboenden – kräver munskydd.

Men det faktum att det krävs att det ställs lokala krav ger arbetsgivarna en möjlighet att dra benen efter sig. Våren 2020 ger det smittan möjlighet att sprida sig.

³¹ Arbetsmiljöverket 2020-04-07. [Beslut om omedelbart förbud. Publicerat av SVT Nyheter 28 oktober 2020.](#)

“Stanna hemma om du är sjuk” – hur ska det gå till?

På en av de första presskonferenserna som Folkhälsomyndigheten håller om spridningen av det nya coronaviruset, den 10 mars, är Folkhälsomyndighetens generaldirektör Johan Carlson mycket tydlig med en sak: “Även om det gäller alla, så är det särskilt viktigt att de som arbetar inom äldreomsorg, och vård av äldre och riskgrupper, inte arbetar om de får symptom.”³²

Det är ett budskap som Folkhälsomyndigheten upprepar gång på gång under våren. Det är en enkel rekommendation.

Men den är inte så enkel att följa.

Att anställda inom Kommunals yrkesområden jobbar fastän de är sjuka är så klart ingen nyhet för Kommunal. Förbundet har i årtal larmat om sjuknärvaro bland medlemmarna i Kommunal.

En viktig anledning är att det är dyrt att vara borta från jobbet. Sjuklönen är bara högst 80 procent av lönen. För människor med låga inkomster blir det kännbart att vara borta från jobbet. Dessutom görs ett avdrag från sjuklönen: ett karensavdrag som motsvarar en dags arbete under en genomsnittlig arbetsvecka. Kommunal lyckades se till att karensdagen, som missgynnade alla som jobbar olika mycket olika dagar, omvandlades till ett karensavdrag i början av 2019. Men det borde inte göras något karensavdrag alls för människor som riskerar att bli smittade på jobbet, argumenterade Kommunal. Redan innan krisen.³³

Den 2 februari 2020, när regeringen klassade SARS-CoV-2 som en allmänfarlig sjukdom, avskaffades karensavdraget för den som har eller misstänks ha smittats av det nya coronaviruset och kommer in med ett läkarintyg till Försäkringskassan. I en sådan situation kan man också ansöka om smittbärrpenning: 80 procent av lönen (dock högst

804 kronor per dag), utan karensavdrag.³⁴

Timanställda har bara rätt till sjuklön för det antal dagar som de blivit lovade arbete.

I praktiken kan det dock vara svårt att få ett läkarintyg. Och även de som inte uppfyller kraven för smittbärrpenning ska ju stanna hemma när de har symtom. Kommunal upprepar därför kravet på att avskaffa karensavdraget. “Karensavdraget måste bort”, säger Tobias Baudin, och lägger till att kravet inte bara gäller undersköterskor. “Det är många yrkesgrupper som kommer att jobba med det här: lokalvårdare, vaktmästare, servicetekniker och medlemmar inom förskola och skola.”³⁵ Även LO kräver att karensavdraget avskaffas – “vi kan inte ha en massa sjuknärvarande personer”, som LO:s

ordförande Karl-Petter Thorwaldsson uttrycker det.³⁶

³² Kommunalarbetaren 10 mars 2020. [“Arbeta inte med symptom!”](#)

³³ Se bl.a. beslut på Kommunals kongress 2016: [Beslut i korthet - hela kongressen](#).

³⁴ Arbetarskydd 2 mars 2020. [Bara den som är på jobbet får lön](#).

³⁵ Kommunalarbetaren 11 mars 2020. [Kommunal kräver slopad karensavdrag](#).

³⁶ Arbetarskydd 11 mars 2020. [LO: Staten bör betala för slopad karensdag](#).

Den 13 mars beslutar regeringen att tillfälligt slopa karensavdraget från sjuklönen.³⁷

Men det är inte alla som ens har rätt till sjuklön. Timanställda har bara rätt till sjuklön för det antal dagar som de blivit lovade arbete. Om man inte har schemalagda timmar får man ingen sjuklön. Dessutom säger lagen om sjuklön att man, om anställningstiden är kortare än en månad, bara har rätt till sjuklön om man varit anställd fjorton kalenderdagar i följd.

Den 12 mars går SKR därför ut till arbetsgivare inom vård och omsorg och uppmanar dem att ge timanställda anställning i minst 15 dagar.³⁸ En del kommuner följer den uppmaningen. Många gör det inte. Och få kommuner ställer krav på att de privata företag som utför vård och omsorg åt kommunen ska göra det. Den 3 april gör tidningen Kommunalarbetaren en enkät, de får svar från 47 av landets 50 befolkningsmässigt största kommuner och från 18 av de 21 regionerna. Det är bara 20 procent av dessa som anställer alla timvikarier på minst 15 dagar, skriver KA, hos 24 procent anställs några.

Förlorad inkomst är inte enda anledningen till att välfärdsarbetare känner sig tvungna att gå till jobbet fastän de borde vara hemma sjuka. Välfärdsarbetare arbetar med människor: det spelar roll för levande människor om de är på plats eller inte. För barnen på förskolan, för skolbarnen som behöver skolskjuts, för de äldre som behöver omsorg.

Dessutom jobbar de ofta i slimmade organisationer och går till jobbet av solidaritet inte bara med brukarna utan också med stressade kollegor som annars skulle få ännu mer pressade arbetsdagar. Och ännu svårare att räcka till.

Ibland handlar det helt enkelt om att chefer på underbemannade arbetsplatser tvingar anställda att gå på sina pass, trots att de är sjuka. Det händer även under coronavåren 2020.

Den 14 april hör medlemmar i Kommunal på Berga vård- och omsorgsboende i Solna av sig till Kommunal och vittnar om att de tvingas arbeta trots att de har symptom. De ber Kommunal om hjälp att få vara hemma sjuka, de är rädda att de ska smitta de äldre och sina kollegor. När Kommunals sektion för privat vård och omsorg i Stockholm tar kontakt med verksamhetschefen på Berga bekräftar hon att personalen ska in och jobba, även om de har hosta och huvudvärk. Det är företagets policy, säger hon, och om medarbetare inte infinner sig på jobbet kommer företaget att betrakta det som arbetsvägran. Alltså skäl för uppsägning.

Kommunal tar direkt kontakt med Sakarias Mårdh som är vd för A&O Ansvar och Omsorg AB som driver Berga. Han får samma information som Kommunal precis har fått: att sjuka beordras att jobba av chefen på äldreboendet. Den 16 april lämnar skyddsombudet på Berga äldreboende in en begäran om åtgärder enligt 6:6a till verksamhetschefen. Verksamhetschefen vägrar underteckna begäran. Enligt skyddsombudet avfärdar hon den som omotiverad.

³⁷ Regeringskansliet 13 mars 2020. [Tillfälligt slopat karensavdrag](#).

³⁸ Kommunalarbetaren 12 mars 2020. [SKR: "Anställ timvikarier under längre tid"](#).

Fredagen den 17 april hålls ett digitalt möte om den begäran om åtgärder som Kommunal har gjort. Bergas verksamhetschef och det lokala skyddsombudet är med, de sitter tillsammans i chefens rum. Ansvar & Omsorgs ledning i Norrköping är med, och representanter för Kommunals sektion. Det lokala skyddsombudet berättar hur han larmat om bristen på skyddsutrustning. Om handskar i fel storlek, om engångsmaterial som återanvänds. Om hur den skyddsutrustning som finns inte förvaras på ett hygieniskt sätt, och om den okunskap som finns om hur och när skyddsutrustningen ska användas. Om att personal tvingas gå mellan olika avdelningar, från avdelningar där det finns konstaterat smittade till avdelningar där personalen inte vet om någon har smittats. I samma arbetskläder och med samma munskydd.

Samma dag svarar företaget på skyddsombudets begäran om åtgärder, men inte på alla punkter. Så Kommunal går vidare och skickar den 21 april in en anmälan till Arbetsmiljöverket.

Den 28 april rapporterar SVT att mer än en fjärdedel av de boende på Berga, 27 av 96, har avlidit i covid-19.³⁹

Basala hygienrutiner och minutstyrning

“God följsamhet till basala hygienrutiner är grunden för att motverka smittspridning inom vård och omsorg”, skriver Folkhälsomyndigheten i sina “Rekommendationer för handläggning och val av skyddsåtgärder mot covid-19 inom vård och omsorg”.⁴⁰ Här gäller Socialstyrelsens föreskrift. En föreskrift är bindande regler, de ska följas.

Reglerna är enkla, och ganska få, de ryms på en enda sida. I korthet ska alla som arbetar inom vård och omsorg när det finns “risk för överföring av smittämnen” ha arbetskläder med korta ärmar, plastförkläde eller skyddsrock och engångshandskar (skyddshandskar). Dessutom måste alla hålla händerna och armarna fria från smycken, armbandsur och liknande, ha korta och omålade naglar, och desinfektera händerna med ett alkoholbaserat handdesinfektionsmedel (eller något annat medel med motsvarande effekt). Arbetskläderna ska bytas dagligen (eller så snart som möjligt om de blir förorenade). Arbetshandskarna ska bytas mellan varje vård- eller omsorgsmoment.

Som ett minimum måste alltså personalen i hemtjänsten när de klivit över tröskeln till en brukare hinna klä av sig i kortärmat, desinficera händerna och sätta på sig engångshandskar och förkläde. På välfungerande arbetsplatser har de anställda inte bara tillgång till plastförkläde och skyddshandskar, utan också till omklädesrum och – vilket är

³⁹ Källor till avsnitt om Berga vård- och omsorgsboende i Solna: Kommunalarbetaren 29 april. [27 av 96 döda på äldreboende i Solna](#). Kommunalarbetaren 8 maj. [Personalen skulle jobba trots sjukdom](#). SVT Nyheter 29 april 2020. [Larmet: 27 av 96 har dött på äldreboende i Solna](#). Boendets verksamhetschef Angela Plambeck vill inte svara på SVT:s frågor om Kommunals anmälan, men vd:n för koncernen Ansvar & Omsorg AB, Sakarias Mårdh, säger till SVT att företagen inte delar den bild som beskrivs i anmälan. “Vi har haft skyddsmaterial under hela perioden som pandemin har pågått.” Han hävdar också att det inte stämmer att personal rör sig mellan avdelningarna i samma skyddskläder, “och man jobbar inte samma arbetspass på olika avdelningar heller”.

⁴⁰ Folkhälsomyndigheten 30 mars 2020. [Rekommendationer för handläggning och val av skyddsåtgärder mot covid-19 inom vård och omsorg](#).

ett krav som Socialstyrelsen ställer sedan 2018 – arbetskläder som tvättas på jobbet.⁴¹ Och plats i schemat för att byta om.

Men det är inte alla arbetsplatser som är välfungerande. När Göteborgs stad införde planeringsverktyget PluGo visade det sig att appen i personalens mobiler inte var programmerad ens med tiden det tar att förflytta sig mellan brukarna. 2019 gav Arbetsmiljöverket Kommunals skyddsombud inom hemtjänsten i Göteborg rätt i att det inte heller fanns tillräckligt med tid att dokumentera eller rapportera tillbud. Det fanns inte med i det digitala minutschemat.⁴²

Asymptomatisk smitta

Under stora delar av våren är instruktionen att skyddsutrustning som visir och munskydd eller andningsskydd ska bäras när en brukare, boende eller patient misstänks vara smittad. Inte i något annat sammanhang. Trots att medvetenheten om att smittan kan vara asymptomatisk, alltså spridas från personer som inte känner av några symptom, ökar vecka för vecka under hela våren.

Den 10 april publicerar Läkartidningen resultatet av en undersökning som gjorts några dagar tidigare vid ett äldreboende i Göteborg. Där hade några fall av covid-19 konstaterats bland de boende. Forskarna erbjöd alla som skulle jobba den 6 april att testa sig. Undersökningen fick en del uppmärksamhet eftersom den visade att många fortfarande i början av april gick till jobbet trots att de hade symptom. Av de 57 som uppgav att de planerade att arbeta den 6 april hade 23 (alltså 40 procent) något av symptomen snuva, halsont, hosta eller feber, enligt undersökningen.

Detta alltså en hel månad efter att Folkhälsomyndighetens Johan Carlson stod på en presskonferens för att berätta att det fanns tecken på samhällsspridning av det nya coronaviruset, och sa ”stanna hemma om du är sjuk”. “Även om det gäller alla, så är det särskilt viktigt att de som arbetar inom äldreomsorg, och vård av äldre och riskgrupper, inte arbetar om de får symptom”, sa Johan Carlson. “Man måste vara särskilt uppmärksam på minsta symptom och avstå från att gå till arbetet. Vi vill inpränta att var och en med symptom på luftvägsinfektion, även milda sådana, ska begränsa sina sociala kontakter. Har man ett arbete där man möter andra människor så bör man stanna hemma. Man ska inte vistas i miljöer där man smittar andra människor. Det gäller både jobb och privat och det gäller hela landet”, sa Johan Carlson den 10 mars 2020. En månad senare hade Folkhälsomyndigheten fått svart på vitt att det inte räckte med att ”inpränta”.

Den 6 april gick 40 procent på ett äldreboende till jobbet trots att de hade symptom, och fyra av de 57 som gick till jobbet på äldreboendet i Göteborg var PCR-positiva för covid-19.

⁴¹ Kommunal. [Frågor och svar: Arbetskläder](#).

⁴² Sveriges Radio 16 oktober 2019. [Arbetsmiljöverket: Hemtjänstens kritiserade app fungerar inte](#).

Men det som kanske borde ha väckt mest uppmärksamhet var det faktum att två av de smittade som var på väg att gå på ett arbetspass var helt symptomfria.⁴³ De gick inte till jobbet trots att de hade symptom, men de var smittade.

Hade de kunnat smitta både de äldre och sina kollegor? Kunskapsläget förändras under våren, och det kommer fler och fler rapporter om att personer utan symtom har smittat andra. I november 2020 gör Folkhälsomyndigheten dock fortfarande bedömningen att "smittspridningen från personer utan symtom står för en liten andel".⁴⁴

Det dröjer fram till den 8 maj innan Folkhälsomyndigheten ger grönt ljus till att munskydd och visir kan användas i förebyggande syfte, alltså för att minimera risken att personer utan symptom sprider smitta, om det inte är möjligt att hålla avstånd.

Trots att personal på såväl sjukhus som äldreboenden och inom hemtjänsten vittnat om att det är trångt i matsalar och omklädningsrum, att man sitter tätt på morgonmötena och att timanställda kollegor fortfarande måste pussla ihop sina scheman med pass på olika boenden, de med smitta och sådana som hittills varit förskonade.

Intrycket är att Folkhälsomyndigheten har tvekat med att ge rekommendationen att visir kan användas i förebyggande syfte för att de inte litar på att anställda klarar av att hålla två tankar i huvudet samtidigt.

"Det finns farhågor om man lägger till moment", säger Malin Grape, enhetschef på Enheten för antibiotika och vårdhygien på Folkhälsomyndigheten den 7 maj. "Det finns farhågor om känslan av falsk trygghet, man börjar kanske slarva med basala delar."

Från och med den 7 maj säger alltså Folkhälsomyndigheten att skyddsutrustning som munskydd och visir kan användas även i förebyggande syfte. Men det är ingen generell rekommendation, betonar Folkhälsomyndighetens Malin Grape, utan det är avvägande som måste göras lokalt, säger hon på presskonferensen", rapporterar Kommunalarbetaren.⁴⁵

Detta får IVA-sköterskan Yvonne Hindström att reagera. "Jag läser med fasa om de nya rekommendationerna om visir och munskydd i äldrevården som Folkhälsomyndigheten presenterade i går", skriver hon i en debattartikel i Kommunalarbetaren den 8 maj. "Att beslutet ska ligga på lokala beslutsfattare. Hierarkin inom vården blir smärtsamt tydlig just nu. De med lägst utbildning bär den största bördan och blir dessutom inte lyssnade på. Vi måste stötta och behandla alla som arbetar med covid-19 lika."⁴⁶

⁴³ Läkartidningen 10 april 2020. [Covid-19 hos personal på boende.](#)

⁴⁴ Folkhälsomyndigheten 6 november 2020. [Smittspridning.](#)

⁴⁵ Kommunalarbetaren 7 maj 2020. [Nya rekommendationer om munskydd och visir.](#)

⁴⁶ Kommunalarbetaren 8 maj 2020. [Beslut om skydd kan inte tas lokalt.](#)

Kommunal och krisen

Medlemmar i Kommunal upplever ofta att de står ensamma under corona-våren 2020.

För dem som arbetar inom äldreomsorgen är det en väldigt konkret upplevelse. Det är medlemmar i Kommunal som håller de äldre som smittats av coronaviruset i handen när de dör i covid-19.

90 procent av de som avlider med covid-19 i mars och april 2020 är äldre än 70 år. De yngre av dem dör oftast på sjukhus, men för den äldsta åldersgruppen, 85 år och äldre, är den vanligaste platsen för dödsfallet ett äldreboende. "Generellt är de som bor på särskilt boende i dag ofta personer med mycket små medicinska marginaler vilket kan vara en anledning till att många avlider på boendet", säger Mona Heurgren, avdelningschef för register och statistik, i ett pressmeddelande från Socialstyrelsen den 6 maj.⁴⁷

Senare under 2020 kommer Dagens Nyheter att rapportera om att äldre på särskilda boenden har vägrats sjukhusvård, även i fall där en sådan vård hade kunnat göra skillnad,⁴⁸ och trots att det fanns lediga platser på både sjukhusens intensivvårdsavdelningar och särskilda geriatrika avdelningar. I stället blev de kvar på boendena, ofta ordinerade palliativ vård. Morfin mot dödsångesten i stället för syrgas mot andnöden. Inte sällan, enligt Dagens Nyheter, rapportering, av en läkare som inte var på plats.⁴⁹ I november 2020 bekräftar en granskning av Inspektionen av vård och omsorg, Ivo, att uppemot en femtedel av de som avled med covid-19 inte fick någon läkarbedömning alls. Det var bara i ungefär sex procent av fallen som en läkare faktiskt tog sig till äldreboendet för att göra en bedömning på plats, enligt Ivos granskning.⁵⁰

Beslut fattades per telefon. Ingen närvarande läkare, och eftersom det råder besöksförbud finns det inte heller några anhöriga på plats. Det är medlemmar i Kommunal som ensamma får hålla de döende i handen.

Kommunal slog larm om bristen på skyddsutrustning inom äldreomsorgen, och hur bristen förvärrades av otydliga riktlinjer. Det gjorde skillnad.

Våren 2020 hade Kommunal redan larmat länge om underbemanningen i äldreomsorgen. Kommunal hade i rapporter och debattartiklar larmat om att hemtjänstpersonal jobbar med pressade minutscheman. Att anställda inom hemtjänsten numera måste hinna med i snitt tolv besök per dag, och att en enskild brukare kan få besök av uppemot 20 personer under en tvåveckorsperiod.⁵¹ Få lyssnade, inte förrän dödstalen började stiga – och då var det inte sällan Kommunals yrkesgrupper som fick skulden för att de fört in smittan.

⁴⁷ Socialstyrelsen 6 maj 2020. [Ny statistik om smittade och avlidna i covid-19 bland äldre.](#)

⁴⁸ Det är viktigt att komma ihåg att det också kan vara bra att få vård hemma på SÄBO, speciellt när man är gammal och dement. Det viktigaste är att få rätt vård. Se bl.a. intervju med Socialstyrelsen generaldirektör Olivia Wigzell i Ekots lördagsintervju den 28 november 2020. Sveriges Radio 28 november 2020. [Kan äldreomsorgen skydda dom äldre från Corona. Olivia Wigzell? - Ekots lördagsintervju.](#)

⁴⁹ Dagens Nyheter 13 november 2020. ["En fullständigt vansinnig hantering av sjuka äldre stockholmare".](#)

⁵⁰ Inspektionen för vård och omsorg 24 november 2020. [Ingen region har tagit sitt fulla ansvar för individuell vård och behandling.](#)

⁵¹ SVT Nyheter 18 mars 2020. [Aneby har bland landets högsta personalrotation inom hemtjänst.](#)

Det här avsnittet handlar om hur fackförbundet Kommunal hanterade coronakrisen våren 2020.

* * *

Bussförare, undersköterskor och vårdbiträden, lokalvårdare och barnskötare. Kommunals yrkesgrupper står i coronakrisens frontlinje: med yrken som innebär att man träffar många människor varje dag, och med arbetsuppgifter som måste fortsätta utföras, oavsett om det är kris, har medlemmar i Kommunal varit mer utsatta för smittan än andra.

Samtidigt dräneras fackförbundet Kommunal på kraft under krisen, när förtroendevalda som arbetar fackligt på deltid måste rycka in på sina ordinarie jobb.

Navet i förbundets krishantering under våren 2020 var coronagruppen, en särskild krisgrupp som började träffas den 12 mars. Kommunal har så klart haft krisgrupper tidigare, de har handlat om sådant som att hantera problem med IT-nätverket eller hemsidan. Förbundsordförande Tobias Baudin var med på så gott som alla möten, tillsammans med cheferna för kommunikationsenheten och arbetsplats- och avtalsenheten (ARA), kanslichefen, organisationschefen, personalchefen och några ytterligare nyckelpersoner. De sågs på plats eller digitalt minst tre gånger i veckan till slutet på juni.

Krisgruppen var navet, men det var ett annat beslut som visade sig bli avgörande för Kommunals krishantering: beslutet att ta in dagliga rapporter från alla avdelningar. Avdelningarna har i sin tur haft i princip daglig kontakt med alla sektioner. De dagliga rapporterna var mycket uppskattade av de som skrev dem, som upplevde att de hade en rak väg in till förbundet, och de var ett viktigt underlag för coronagruppens diskussioner.

Den centrala coronagruppen och de dagliga rapporterna från avdelningarna kompletterades med veckovisa möten med de tretton avdelningarnas lokala ledningsgrupper: avdelningsordförande, vice ordförande och lokal kontorschef. De fick en

direktrapport från coronagruppens måndagsmöte, och möjlighet att direkt ta upp och föra vidare frågor och utmaningar.

Den viktigaste kontaktvägen för medlemmar i Kommunal är telefonlinjen Kommunal Direkt.

Tidigt i krisen fick kommunikationsenheten i uppgift att förstärka förbundets omvärldsbevakning. Varje möte med coronagruppen innehöll därför en presentation av dels vilka kommunikationsinsatser som genomförts och planerades, dels en omvärldsbevakning: viktiga utspel från regeringen och myndigheter, smittoläget och så vidare.

Direkt efter coronagruppens möte höll kommunikationsenheten ett redaktionsmöte. Vad ska ut i dag? Vem skriver, producerar, bildsätter? Den viktigaste kontaktvägen för medlemmar i Kommunal är telefonlinjen Kommunal Direkt, "ett nummer till hela Kommunal". Så var det även under krisen. Vanligtvis har "Direkten" öppet på

vardagar 08–18, men under krisen förlängdes öppettiderna, bland annat genom att Direkten bemannades även under påskhelgen: skärtorsdagen 8-12, alla dagar från långfredagen till annandagen 10–14 samt under Kristi himmelsfärdshelgen.

Ett av de första besluten som fattades för att förstärka medlemmarnas tillgänglighet till förbundet var att införa ett särskilt knappval för frågor som rör corona. Det gjordes redan den 19 mars. Mellan 19 mars och 11 juni registrerades 2 552 samtal från medlemmar och förtroendevalda bara kring corona. Det var samtal som ofta tog lång tid att besvara: från medlemmar som var upprörda, oroliga, en del bokstavligen talat livrädda. Många kunde inte få någon information från sin arbetsgivare, till exempel om karensavdraget: vad är det för riktlinjer för mig som är timanställd? Vågar jag tacka nej till jobb för att jag har förkylningssymptom – eller kommer jag att mista min inkomst? Min anställning?

Under krisen gjordes ett antal direktutskick till Kommunals 25 000 förtroendevalda. Detta underlättades av appen "Nära dig" som började användas precis innan krisen bröt ut.

Coronakrisen ställde Kommunal inför svåra utmaningar som organisation: som arbetsgivare och som demokratisk organisation med tjugofemtusen förtroendevalda. Kommunals förtroendevalda stod på många sätt på coronakrisens frontlinje: en del av sin arbetstid i ett yrke där de dagligen kunde utsättas för smitta, en del av sin arbetstid som förtroendevalda för medlemmar som var rädda, desperata, förbannade – och detta med färre kollegor än vanligt både på arbetsplatsen och som facklig eftersom så många var sjuka (särskilt i mars och april). Mer behövda än någonsin, och mer utsatta än någonsin.

Att veta vad som händer

Det är svårt att tänka sig att någon annan organisation i Sverige kan ha haft bättre koll än Kommunal på vad som hände på coronakrisens frontlinje våren 2020. Kommunal har 25 000 förtroendevalda, och över 11 000 skyddsombud bara inom vården och omsorgen.

Kommunal har kanaler för att hämta in information direkt från verkligheten i sjukhuskorridorerna, på äldreboendena och på bussterminalerna. Dessutom det pumpande blodomlopp som en demokratisk organisation utgör, med styrelser och förtroendevalda långt ut i de minsta kapilläerna. Och kanaler för att nå ut till alla dessa. De vanliga vägarna, via avdelningar, sektioner och arbetsplatsklubbar. Och så via appen Nära Dig, som i början av krisen användes av 14 000 medlemmar. De kunde nås med ett knapptryck.

Problemet var att så få brydde sig om att lyssna.

Att kommunicera medlemmarnas verklighet

Kommunals synlighet i medierna ökade markant under coronakrisen våren 2020. Förbundet bedrev en slags folkbildning av journalister: utmaningen var att få journalister på lokaltidningen, P4 och SVT att förstå och skriva om skyddsombudens roll, till exempel, och förstå hur det fungerar med krav enligt 6:6a, skyddsstopp och så vidare. Samtalen till Kommunals pressjour tredubblades mellan mars och juni.

Medlemmar i Kommunal har en unik inblick i välfärden. Under coronakrisen stod de närmast de smittade och de sjuka. Kommunal genomförde under våren upprepade enkätundersökningar bland arbetsplats- och skyddsombud. Insikter från enkäterna rapporterades till coronagruppen och till media. Den 19 april kunde till exempel SVT rapportera om "Akut brist på skydd – här har hemtjänsten tvingats stänga"⁵² med utgångspunkt i Kommunals enkät från vecka 16 om skyddsutrustning, som skickades till 9 840 skyddsombud, varav 2 531 svarade. I enkäten hade 45 procent av skyddsombuden som svarat enligt SVT:s rapportering "svarat nej på frågan om det finns skyddsutrustning hos varje omsorgstagare inom hemtjänsten vid misstänkt eller konstaterad Covid19-smitta".

Totalt gjordes fem snabbenkäter under våren bland skyddsombud inom vård och omsorg, vecka 13, 14, 15, 16 och 19. Varje gång skickades enkäterna till mellan nio och elva tusen ombud, med både ja och nej-frågor och öppna frågor. Resultatet presenterades för coronagruppen, och pressenheten gjorde lokala nedbrytningar av materialet och tog fram lokala mallartiklar.

Ett tydligt mönster är att läget är värst inom hemtjänsten: där är det oftare än på särskilda boenden brist på både skyddsutrustning och instruktioner för hur och när utrustningen ska användas. Läget blir långsamt bättre under våren, men fortfarande i maj, när den femte enkäten skickas ut, uppger en fjärdedel av skyddsombuden inom hemtjänsten att det inte finns skyddsutrustning för att skydda sig själv och omsorgstagare från smitta på arbetsplatsen eller inom skyddsområdet. En fjärdedel.

Utöver detta lät Kommunal undersökningsföretaget Novus ställa samma frågor till ett urval av medlemmarna som är yrkesverksamma inom hemtjänst och särskilda boenden. Novus-undersökningen genomfördes 20–26 maj. 4 463 svar kom in (svarsfrekvens på 44,6 %). Över hälften av de intervjuade uppgav att de kände oro över tillgången till skyddsutrustning, och mer än en tredjedel, 37 procent, uppgav att det förekommit situationer under coronapandemin då de arbetat utan rätt skyddsutrustning. Fortfarande i slutet på maj uppgav var sjunde (16 %) att det förekommit situationer under den senaste veckan då de arbetat utan rätt skyddsutrustning. Så här svarade äldreomsorgspersonalen inte i mars, inte i april. Utan i slutet på maj.

Kommunal gjorde en enkät bland medlemmar inom skolan (barnskötare, lärarassistenter, elevassistenter och fritidsledare) den tredje veckan i april. Undersökningen visade att 68,5 procent i förskolan och 61 procent i skolan kände oro för att smittas i jobbet. Resultatet ledde bland annat till samtal med utbildningsminister Anna Ekström, och användes som underlag till ett medlemsutskick med information om arbetsgivarnas ansvar att se till att det går att följa Folkhälsomyndighetens rekommendationer också i skolan. Resultaten bröts ner på avdelningsnivå och kunde användas av avdelningarna i deras opinionsbildningsarbete.⁵³

⁵² SVT Nyheter 19 april 2020. [Akut brist på skydd – här har hemtjänsten tvingats stänga](#).

⁵³ Ett exempel från Altinget.se 15 maj 2020: ["Anställda utnyttjas som skolans alltiallo – tydlighet krävs"](#).

Kommunal har också ställt frågor till medlemmar i funktionshinderområdet (det handlar framför allt om personliga assistenter) samt medlemmar inom lokalvård (i maj).

Utöver frågor till de egna medlemmarna försökte Kommunal samla in erfarenheter från sina nordiska systerorganisationer. Jämförelsen med de nordiska länderna stärkte Kommunals argumentation. Alla nordiska länder har haft nationella riktlinjer för skyddsutrustning – utom Sverige. I alla nordiska länder har undersköterskor någon form av legitimation – utom i Sverige.⁵⁴

Att påverka politiskt

Gjorde Kommunal tillräckligt för att påverka politiker under pandemin?

Å ena sidan var politiker en målgrupp för den intensiva opinionsbildning som Kommunal bedrev under våren, kring stängning av bussarnas framdörrar, skyddsutrustning inom äldreomsorgen, ersättning för uppskjuten semester och annat.

Å andra sidan kanske den påverkan hade varit ännu mer effektiv om den i högre utsträckning hade skett i direkta kontakter med kommun- och regionpolitiker. Det är uppenbart att en del kommuner inte uppfattar Kommunal som en viktig aktör; på många ställen bjuds inte Kommunal in till kommunernas krismöten och coronagrupper.⁵⁵ När sjukhusen bygger covid-avdelningar tillfrågas läkarna men inte undersköterskorna, trots att uppemot hälften av personalen på IVA består av undersköterskor.

En fråga skaver: olika kommuner har hanterat smittspridningen på olika sätt och olika framgångsrikt. Det var från början tydligt att Folkhälsomyndigheten inte vill utfärda några skarpa, nationella riktlinjer. I stället har varje kommun, och ofta varje enskild verksamhet (bussbolag, äldreboende, förskola) själv fått tolka Folkhälsomyndighetens rekommendationer. Detsamma gäller Socialstyrelsen: de publicerar "checklistor" och utbildningar, men ställer få skarpa krav.

Vård- och omsorgsbolaget Attendo, som är Sveriges största privata arbetsgivare inom äldreomsorg med 16 000 anställda, inför till exempel kohortvård redan den 7 mars, det vill säga principen om att sjuka och friska inte ska vårdas av samma personal. Den 11 mars har Attendo, enligt uppgifter till Kommunalarbetaren, även infört besöksförbud på alla sina boenden, och en rutin där anställda får svara på kontrollfrågor inför varje arbetspass för att säkerställa att ingen arbetar med symtom. De utrustar sina anställda inom hemtjänsten med "ett hygienkit med plasthandskar, plastförkläde och handdesinfektion", säger en talesperson för Attendo till Kommunalarbetaren. Det går när detta skrivs inte att veta om detta omsattes överallt, på Attendos alla boenden och hemtjänstverksamheter.

Men det går att konstatera en sak: grundläggande smittskyddsåtgärder som kohortvård och obligatorisk "incheckning" inför varje arbetspass är fortfarande frivilligt. För Attendo, och för all annan skattefinansierad äldreomsorg.

⁵⁴ Dagens samhälle 10 juni 2020. [Svensk äldreomsorg har mycket att lära av grannlandet.](#)

⁵⁵ "vi har också fått till oss att flera arbetsgivare, kommuner, har Corona grupper som Kommunal inte är med i, vi kommer kartlägga detta och få sektionsföreträdarna att påtala för arbetsgivaren att det är viktigt att vi är med och kan påverka, medverka i dessa grupper" (19/3).

Det finns en central föreskrift, alltså en uppsättning bindande regler, som Folkhälsomyndigheten ständigt hänvisar till: Socialstyrelsens föreskrift om basal hygien inom vård och omsorg, SOSFS 2015:10.

Men Socialstyrelsens instruktioner om hur ansvariga ska förhindra att smitta kommer in och sprids på äldreboenden under covid-19-pandemin är formulerade som en "checklista med refektionsfrågor", av typen "finns möjlighet att dela arbetsgruppen så att några arbetar med dem som har smittats och då har tillgång till kök, utrymme för dokumentation med mera utan att komma i kontakt med dem som arbetar med personer utan smitta?".

Kanske hade det här funnits utrymme för Kommunal att påverka enskilda kommuner. Kanske hade det också gjort skillnad om Kommunal systematiskt hade lyft fram kommuner och privata arbetsgivare som agerade bra, och försökt sprida bra arbetssätt. Ett exempel på att man gjorde det är när Kommunal på Instagram och i andra kanaler delade ett reportage som gjordes av SVT från Ale kommun "I Ale finns ingen covidsjuk på äldreboenden" den 18 maj.⁵⁶

Kommunal bedriver politiskt påverkansarbete mot samtliga partier, det är en naturlig del av arbetet för att förbättra medlemmarnas villkor.

Men det finns få spår av facklig-politisk samverkan på lokal nivå.

Kommunal har en särskild relation med Socialdemokraterna, men den facklig-politiska samverkan med Socialdemokraterna har förändrats under senare år. För ett par mandatperioder sedan var det nästan standard att fackligt aktiva inom Kommunal valdes in i kommunfullmäktige och de hamnade inte sällan i äldreomsorgsnämnden. Positioner med stort inflytande över medlemmarna i Kommunals vardag. Men samtidigt: på arbetsgiversidan. Att vara på politikersidan kanske går bra när välfärdsbudgeten växer, men när nämnden måste besluta om nedskärningar är det ohållbart: det går inte att både vara facklig företrädare och representera arbetsgivaren på samma gång.

Därför har Kommunal numera som policy att fackligt förtroendevalda inte ska ta den typen av uppdrag där den direkta konflikten facklig förtroendevald–arbetsgivare kan uppstå.

Samtidigt har Kommunal fortfarande facklig-politisk samverkan med Socialdemokraterna och ofta nära kontakt med S-politiker i kommunerna. Det är på ett sätt en del av det fackliga uppdraget, att genom politiskt engagemang i S försöka påverka kommunen som arbetsgivare och säkra så bra villkor som möjligt för medlemmarna.

När coronakrisen bryter ut har Kommunals ledning möten med flera socialdemokratiska statsråd: inom några dagar i mitten av mars träffar de infrastrukturminister Tomas Eneroth, finansministerns statssekreterare Leif Jacobsson, arbetsmarknadsminister Eva Nordmark, utbildningsminister Anna Ekström och

⁵⁶ SVT Nyheter 18 maj 2020. [I Ale finns ingen covidsjuk på äldreboenden.](#)

socialminister Lena Hallengren. Statsminister Stefan Löfven hör också av sig, för att lyssna in hur Kommunal ser på krisen.

Men det finns få spår av facklig-politisk samverkan på lokal nivå. Några enstaka gånger rapporterar avdelningar om att de haft träffar med S-politiker inom en kommun eller region. Ett sällsynt exempel är när en avdelning den 5 maj rapporterar att man har nått "en liten seger", tack vare kontakterna med Socialdemokraterna i kommunen, och trots att S är i opposition. "Äntligen bra riktlinjer som S drivit igenom med benäget bistånd av oss."

Att den facklig-politiska samverkan är så osynlig, beror detta på att kontakterna äger rum så ofta och är så vardagliga att de inte anses värda att rapportera om? Eller är det så, som flera av de intervjuade uttryckte det, att kontakter med politiker inte gav så mycket? Som när ett av Kommunals arbetsplatsombud kontaktade politikerna i sin hemkommun den 18 mars för att be kommunen införa kontantfritt på bussarna, och fick svaret att politikerna kunde ta upp frågan tidigast på nämndmötet i maj.

Våren 2020 var läget så desperat att till och med Gruvtolvan tycker det verkar meningslöst att försöka påverka kommunpolitikerna. I stället tömmer de gruvans förråd på personlig skyddsutrustning, och går upp med över 600 andningsskydd och några dunkar handsprit till Kommunals expedition i Kiruna.⁵⁷

Skarp kritik av myndigheter – men inte av "den svenska strategin"

Kommunal fattade tidigt att Folkhälsomyndigheten inte förstod hur det såg ut i äldreomsorgen. Borde Kommunal ha tagit ställning till den svenska strategin för att minska smittspridningen? Det stod ju senast i april klart att smittspridningen var mycket högre i Sverige än i våra nordiska grannländer, och att den höga smittspridningen i sig var en förklaring till det stora antalet covid-fall på äldreboenden och inom hemtjänsten.

Borde Kommunal ha tagit ställning för en annan strategi, till exempel med mer omfattande karantän av covid-19-sjukas anhöriga, en mer omfattande "lockdown" med stängda butiker och restauranger?

Om Kommunal hade tagit ställning för en annan övergripande strategi hade förbundet behövt ifrågasätta expertmyndigheten Folkhälsomyndigheten, vilket hade varit förknippat med stora risker, inte minst att Kommunal hade kunnat få skulden för de negativa konsekvenser som mer omfattande restriktioner hade kunnat leda till. Det hade också kunnat placera Kommunal på ett sluttande plan: varför säger ni till om det här, men inte om det här?

I det perspektivet är det förståeligt att Kommunal valde att bara lyfta frågor som rör medlemmarnas omedelbara arbetssituation. I de fallen var Kommunal många gånger skarpa i sin kritik av delar av myndigheternas agerande.

Hård kritik riktas till exempel mot Socialstyrelsens rekommendationer om kohortvård. Socialstyrelsen skriver i sina rekommendationer att man "om möjligt" ska ha avdelad personal som enbart arbetar med de äldre som fått covid-19. "Det borde stå att man ska

⁵⁷ NSD 5 maj 2020. [Kommunal om Gruvtolvans gåva: "Viken dröm"](#).

göra det”, säger förbundsombudsmannen Ann Georgsson i ett inslag i Ekot den 12 april.⁵⁸ Det är en livsviktig princip, den räddar liv. “Du ökar ju smittspridningen om du går mellan friska och sjuka”, säger Ann Georgsson i Ekots inslag.

Den 4 maj riktar Tobias Baudin kritik mot Arbetsmiljöverket efter SVT:s avslöjande att Arbetsmiljöverket ändrat sig om när munskydd ska användas efter påtryckningar från SKR. ”Fackförbundet Kommunal menar att Arbetsmiljöverket kan ha brutit mot lagen genom att låta sig påverkas”, rapporterar Ekot.⁵⁹ Samma dag anmälde Kommunal Arbetsmiljöverket till Justitieombudsmannen JO.⁶⁰

Den 28 maj riktas kritiken mot Folkhälsomyndigheten. Tobias Baudin medverkar i en filmad intervju som publiceras på Expressen.se. Baudin sammanfattar den kritik som Kommunal återkommande har tagit upp under våren: det är ytterst respektive arbetsgivare som ska se till att vi kan skydda de äldre, påpekar Tobias Baudin, men Kommunal misstänker att bristen på skyddsutrustning har bidragit, liksom de många timanställda, och det faktum att många går till många äldre, men också att det har varit väldigt otydligt från myndigheterna. “Det är otydligt vad det är som gäller”, säger Baudin i intervjun, “man kan förbjuda människor att ta en öl i baren, men man kan inte säga att man ska använda skyddsutrustning i äldreården. Vi mäter ju hela tiden, och våra medlemmar är fortfarande oroliga. Mellan en fjärdedel och en femtedel saknar skyddsutrustning. Fortfarande! Och nu har det faktiskt gått över tre månader.”

Otydligheten handlar framför allt om när munskydd ska användas. “Det får man bestämma lokalt”, sammanfattar Baudin Folkhälsomyndighetens budskap. “Den stora frågan har varit: har man visir, behöver man också ha munskydd? Då säger Folkhälsomyndigheten ‘det får man bestämma lokalt’. Vi har arbetsgivare som är jättebra och verkligen tar tag i det här, men så har vi arbetsgivare som inte sköter sig.”⁶¹

Först den 25 juni ändrar Folkhälsomyndigheten sina rekommendationer. Efter att tidigare ha rekommenderat munskydd i kombination med visir vid nära vårdkontakt ”efter egen riskbedömning” ändrar Folkhälsomyndigheten rekommendationen till att visir och munskydd alltid ska användas vid all patientnära vård och omsorg vid misstänkt smitta eller konstaterad covid-19.

“Kunskapsläget är inte väsentligt förändrat, men utifrån att det varierar så mycket i landet är det bra att man gör likadant”, kommenterar statsepidemiologen Anders Tegnell. När Tobias Baudin blir intervjuad om beslutet av TT påpekar han att Kommunal kämpat för adekvat skyddsutrustning i 80 dagar. “Vi har mött hårdnackat motstånd från myndigheter och arbetsgivare. Man har argumenterat för att munskydd skulle leda till att medarbetarna slutar tvätta händerna. Så idag efter en rad skyddsstopp och onödig oro och lidande ändras äntligen rekommendationerna. Nu är det skyddsvisir och munskydd som

⁵⁸ Sveriges Radio 12 april 2020. [Kritik mot Socialstyrelsens coronaråd till kommunerna](#).

⁵⁹ Sveriges Radio 4 maj 2020. ["Arbetsmiljöverket kan ha brutit mot lagen"](#).

⁶⁰ Kommunalarbetaren 30 maj 2020. [JO utreder Arbetsmiljöverket](#).

⁶¹ Expressen 28 maj 2020. [Kommunals hårda kritik mot Folkhälsomyndigheten: "Är väldigt otydliga"](#).

gäller. De lokala riskbedömningarna anses inte längre behövas. Anmärkningsvärt att detta skulle dröja så länge.”⁶²

Folkhälsomyndighetens strategi var mycket tydlig med att de äldre skulle skyddas. I efterhand har Anders Tegnell och andra företrädare för myndigheten erkänt att de inte visste hur illa ställt det var inom äldreomsorgen. I efterhand är det också tydligt att Kommunal hade rätt som krävde bättre tillgång till skyddsutrustning, och tydligare riktlinjer om hur och när skyddsutrustningen skulle användas. Det var ohållbart att, som Folkhälsomyndigheten gjorde ända fram till slutet av juni, förlita sig på “lokala riskbedömningar” för när munskydd skulle användas, till exempel. Det hade också gjort stort skillnad om myndigheterna, som Kommunal krävde, hade tillämpat en försiktighetsprincip, till exempel genom att se till att personalen i så stor uträkning som möjligt fick tillgång till och rätt att använda andningskydd av typ FFP2 vid misstänkt eller konstaterad smitta, i stället för enkla munskydd.

Att representera dem som står längst fram under pandemin

Kommunal är ett starkt fackförbund. Drygt en halv miljon medlemmar. Tjugofemtusen förtroendevalda. Välfyllda strejkkassor. 110 års erfarenhet av att organisera välfärdsarbetare.

Men ute på arbetsplatserna står medlemmar i Kommunal ofta längst ner i maktordningen. Det är arbetsgivaren som har makten att leda och fördela arbetet, som det heter. Dessutom skiktas Kommunals arbetsplatser av att olika yrkesgrupper har olika mycket makt. Överläkare, läkare, sjuksköterskor: de har alla mer makt på arbetsplatsen än medlemmarna i Kommunal – undersköterskor, vårdbiträden och lokalvårdare. Yrkesgrupperna med högskoleutbildning har också mer makt att påverka sina dagliga arbetsvillkor.

Coronakrisen har avslöjat det svenska klassamhället. Skyddsutrustning har, som en av de intervjuade uttryckte det, fördelats efter högskolepoäng. Myndigheterna har dominerats av långtidsutbildades perspektiv. Inte minst på Folkhälsomyndigheten dominerar läkarna. Och det har märkts, vittnar personer som intervjuats för den här utvärderingen. Många kommunalare såg inslaget i Rapport där en läkare tyckte att det verkade onödigt med handsprit i hemtjänsten, ”inte ens vi läkare använder ju handsprit”, sa han. Som om hemtjänstpersonalens arbetsplatser, de sköra äldres hem, hade utrustning som på sjukhus: tvättställ med medicinska armbågskranar, flytande tvål och pappershanddukar.

⁶² Folkbladet 25 juni 2020. [Ytterligare 21 coronadödsfall i Sverige.](#)

Vikten av praktisk kunskap

Kommunal har under krisen kunnat belysa arbetsvillkoren för dem på arbetsmarknaden som har sämst villkor, minst trygghet, lägst lön: timmisarna i hemtjänsten, de personliga assistenterna, lokalvårdarna på Samhall. Det har gjorts genom enkäter och undersökningar, och genom att pressansvariga på alla nivåer har sett till att journalister har fått prata med människor med omedelbar erfarenhet av de villkor de beskriver. De som är närvarande på arbetsplatserna, de som är proffs på jobbet de gör.

Om något har Kommunal under krisen visat hur viktigt det är med praktisk kunskap. Praktisk yrkeskunskap: vad innebär vårdnära arbete i en undersköterskas vardag, vad händer när svårt dementa men rörliga äldre drabbas av en obehaglig och smittsam sjukdom? Men också praktisk kunskap om hur arbetsvillkoren ser ut för dem som har att följa myndigheternas riktlinjer. Vem har råd och möjlighet att stanna hemma? Vem har tid att följa basala hygienrutiner? Är råden ens anpassade efter hur vårdbiträdets arbetssituation ser ut?

Det är inget fel på lång utbildning. Men myndigheternas perspektiv och utgångspunkter måste också utgå från den praktiska kunskap som välfärdsproffsen i Kommunal besitter.

Vad skulle en kartläggning av viktiga beslutsfattare inom politiken och myndigheter ge? Finns rätt kunskap representerad i sjukhusens styrelser, i myndigheternas expertråd, i Regeringskansliet?

Örat mot marken med deltidsfackliga företrädare

En del förtroendeuppdrag inom Kommunal är tunga. Som ordförande för en sektion är du inte bara representant för ibland flera tusen medlemmar, utan också arbetsgivare för personalen på sektionens expedition. Ändå har många avdelningar inom Kommunal bestämt sig för att förtroendevalda inte ska jobba fackligt på heltid. Det är viktigt att de fortsätter att jobba kvar på sina vanliga arbetsplatser.

Att Kommunal har så många som jobbar fackligt på deltid var en tillgång under coronakrisen – och en svår utmaning: fackligt förtroendevalda som jobbade inom vården eller omsorgen blev ofta beordrade att jobba mer än vanligt, en del fick rycka in och jobba heltid på sina arbetsplatser, och hade ingen facklig tid alls. Det dränerade det fackliga arbetet. Och det slet på de förtroendevalda. En avdelningsordförande jobbar på ett äldreboende där det förekom smitta, det oroar lokalkontorschefen. “Jag Skypar med henne dagligen”, skriver hon den 7 april. “Jag ser att hon är sliten.”

Yrkeskunniga välfärdsproffs – inte utbytbara alltiallo

Medlemmar i Kommunal har inte sällan arbetsgivare som ser dem som utbytbara alltiallo. “Kan arbetsgivaren flytta personal från teknisk verksamhet till vården samt flytta personal från förskolor till kök?”, frågar sig avdelning Vänerväst den 24 mars.

I en del kommuner förväntades medlemmarna hoppa in och jobba i snart sagt vilken kommunal verksamhet som helst, från en dag till en annan, ofta helt utan riskanalys. Det

visar inte bara en brist på respekt för medlemmarnas livssituation och arbetsmiljö, utan också en brist på respekt för deras yrkeskunnande och kompetens.

Kommunalare ska kunna göra allt, men har inte samma rättigheter som alla andra. Inte samma rätt till personalrummet, inte samma rätt till ersättning om semestern blir uppskjuten, inte samma rätt till skyddsutrustning.

Kommunals strategi har varit att kräva att välfärdsarbetarnas kompetens erkänns, till exempel genom att arbeta för extra lönesatsningar på yrkesutbildade och för att undersköterska ska bli en skyddad yrkestitel. Det är ett sätt att säkra både bättre villkor och bättre löner för de mer kvalificerade välfärdsarbetarna.

Vi också: skydd mot smitta på förskolorna

Många avdelningar fångar i sina rapporter upp att barnskötare känner sig bortglömda. Att fokus när det gäller skyddsutrustning är på vården och omsorgen kan ha att göra med att förskolan (och skolan) normalt sett inte hanterar smitta. Det gör också att förskolan är dåligt rustad för smittsamma sjukdomar. När andra europeiska länder stängde skolor och förskolor helt förväntades svenska förskolor ha öppet som vanligt – ofta utan några anpassningar. Folkhälsomyndighetens rekommendationer var att friska barn ska gå i skolan även om andra i hushållet är sjuka i covid-19. Det får konsekvenser. De barnskötare som måste ta hand om covidsjukas barn tvingades göra det med otydliga riktlinjer och ofta helt utan skyddsutrustning.

Kommunal gjorde en medlemsenkät bland till 51 000 medlemmar i förskolan (barnskötare) och skolan (barnskötare, fritidsledare, elevassistenter och lärarassistenter) i mitten av april. 14 447 svarade. Enkäten visade att 68 procent av de tillfrågade medlemmarna i förskolan och 61 procent i skolan kände oro för att smittas på jobbet. Oron är störst bland dem som uppger att de inte alltid har tillgång till hygienartiklar som handsprit och ytdesinfektion, och bland dem som saknar tillfredsställande instruktioner från sin arbetsgivare.⁶³

Enkäten var viktig som grund för att formulera ett antal krav på arbetsgivarna, bland annat att säkerställa att det alltid finns grundläggande hygienartiklar eller skyddsutrustning att tillgå, och att säkerställa att personalen och deras chefer känner till vilka rutiner som gäller. En vanlig åtgärd som pressades fram var att hämtning och lämning skulle ske utomhus, och att inga föräldrar eller syskon skulle komma in i lokalerna. Många förskolor skaffade sig ett "kit" med handskar, förkläde och munskydd för att kunna ta hand om barn som fick symptom under dagen. Kommunal ställde krav på Folkhälsomyndigheten att förtydliga sina riktlinjer: hur ska personal på förskola och skola agera när det inte går att hålla distans?

⁶³ Enkäten bland 51 000 medlemmar i förskolan (barnskötare) och skolan (barnskötare, fritidsledare, elevassistenter och lärarassistenter). Totalt antal svar: 14 447. Svarsfrekvens: 28,33 %. Redovisat 23 april.

Skydd för dem som håller rent från smitta

Kommunals skyddsombud tvingas den 31 mars lämna in begäran enligt 6:6a mot ett städföretag som sköter städningen på ett sjukhus eftersom städarna inte fått rätt skyddsutrustning.

Det firas som en seger att en region i mitten av maj äntligen lovat att all personal oavsett yrkestitel skall bära samma skyddsutrustning som passar till den avdelning där man arbetar, städ som sjukvård, och att "man kommer se till så att det finns skyddsutrustning på lokalvårdarnas egna enheter att hämta, om det är så att sjukvårdspersonal säger att de inte får ta av den som finns på avdelningen". Det var nämligen ett stort problem: att skyddsutrustning låstes in på avdelningar och sjuksköterskeexpeditioner så att lokalvårdare tvingades jobba utan.

I slutet av våren kvarstår problem med att regionerna gör skillnad på olika personalgrupper. Det krävs hårt och ihärdigt arbete för att se till att alla får den skyddsutrustning de behöver. "Vårt HSO inom teknik och service är som en liten men mycket envis terrier och biter sig fast med följdfrågor där hon tycker att arbetsgivaren inte svarar tillräckligt utförligt eller försöker slingra sig", skriver en avdelning den 14 maj.

Men även för lokalvårdarna kan Kommunal göra skillnad. Den 8 maj rapporterar avdelning Öst att det börjar hända saker i Region Sörmland. På Städ och service, där skyddsombudet har gjort en begäran om åtgärder enligt 6:6a, har en chef själv gjort en § 3-anmälan till Arbetsmiljöverket eftersom personalen jobbat med undermålig skyddsutrustning. "Hon har haft enskilda samtal med all sin personal och instruerat om vilka regler och rutiner som gäller just nu. Hon har också sett till att alla städvagnar är utrustade med all den information som är aktuell utifrån rådande situation. Så man kan konstatera att det gör skillnad när Kommunals fackliga ombud tar tag i saker."

LSS: när assistentanvändaren är arbetsgivare

Den 6 april rapporterar Kommunals avdelning Öst att de anmält ett ärende till Arbetsmiljöverket som rör en brukare inom LSS som avlidit av covid-19. Brukaren har haft fem personliga assistenter hos sig. En av dem har blivit smittad och svårt sjuk. Enligt de uppgifter som Kommunal har fått har ingen av assistenterna haft någon skyddsutrustning alls. Tidningen Kommunalarbetaren beskriver vid samma tidpunkt (9 april) ett fall där det enda skyddet som fanns för en brukares personliga assistenter var brukarens eget målarförkläde. Assistenterna torkar av målarförklädet med handsprit mellan varje användare. De har också plasthandskar, men bara ett enda visir som sju assistenter ska dela på.⁶⁴

Enligt Arbetsmiljölagen är det arbetsgivaren som är ansvarig för att både bekosta och tillhandahålla den skyddsutrustning som de anställda behöver för att inte skadas eller bli sjuka på jobbet. Det kan alltså vara assistentanvändaren själv som ska se till assistenterna har skyddsutrustning.

⁶⁴ Kommunalarbetaren 9 april 2020. "[Brist på skyddsutrustning oroar assistenter](#)".

Sajten Assistanskoll beskriver den 31 mars hur Adolf Ratzka, som är assistansanvändare och som var med och grundade den ideella föreningen STIL för personer med funktionsnedsättning, har tagit assistenterna till hjälp för att tillverka egna visir. "Mina visir är inte testade och ger förmodligen inte samma skydd som de som används i vården men de är bättre än ingenting", säger han till Assistanskoll. Han har också beställt munskydd från Kina.⁶⁵ När Kommunal gör en enkät bland medlemmar som jobbar som personliga assistenter och på LSS-boenden mellan 11 och 19 maj svarar över 12 000. Hälften av dem uppger att de är rädda för att bli smittade på jobbet.⁶⁶

LSS är ett svårorganiserat område. Personliga assistenter är ofta tillfälligt anställda, och många har både kort utbildning och kort tid i Sverige. Det är ofta ensamma arbetsplatser dit det är svårt att nå ut. Samtidigt handlar det så klart om löntagare som behöver en stark facklig närvaro, och om välfärdsarbetare vars villkor också avgör villkoren för den välfärd de kan ge dem som behöver personlig assistans.

Avslutning: Kommunal kan berätta om det svenska klassamhället

Kommunal har dokumenterat sitt arbete under krisen. Det kommer att vara ovärderligt för att förstå krisen i framtiden. Det är skakande att läsa rapporterna som kommer in från Kommunals avdelningar en efter en, dag efter dag under våren 2020.

Smittspridningen börjar i Stockholm, och det är i Stockholm som bristen på skyddsutrustning först uppmärksammas. Men problemen är inte lösta när smittan sprider sig ut i landet. Fortfarande i slutet av maj är det sådan brist på skyddsutrustning att Bollnäs kommun tillverkar egna visir, och skyddsombuden måste tjata om att de ska skickas ner till Arbetsmiljöverket för att godkännas innan de används, och hota med en 6:6a. Detta alltså inte i mars, inte ens i april, utan i slutet av maj.

Coronakrisen blyxtbelyser det svenska klassamhället. Handspriten låstes in på sjuksköterskeexpeditionen över helgen. De personliga assistenterna fick dela på visiren, lokalvårdarna glömdes bort när handspriten ransonerades. I Region Sörmland ville arbetsgivarna ge läkarna extra betalt för att de skulle tvingas skjuta på sin semester, men ville inte ge någon ersättning alls åt varken sjuksköterskor eller undersköterskor. I Kramfors fick bara sjuksköterskor och chefer använda personalrummet. I Arvika fick sjuksköterskorna använda CE-märkta visir, medan undersköterskorna fick hålla till godo med visir som pysslats ihop av OH-papper.

Det är en bild som återkommer i intervju efter intervju: bilden av en ambulans som hämtar en covidsjuk äldre. Ambulanspersonalen är klädd i full skyddsutrustning, de ser ut

⁶⁵ Assistanskoll 31 mars 2020. [Adolf Ratzka intervjuas om skydd mot Coronavirus, Covid-19.](#)

⁶⁶ Blogg om undersökning som 12 000 medlemmar inom LSS svarade på: [Corona-oro bland medlemmarna i funktionshinderområdet.](#)

som astronauter. Personalen från hemtjänsten som står bredvid och håller den sjuka i handen har bara visir.

Många medlemmar i Kommunal drar slutsatsen att det handlar om brist på respekt.

Hur kan det komma sig att välfärdsarbetare som vårdbiträden och undersköterskor på äldreboenden och i hemtjänsten, personliga assistenter och lokalvårdare, långt in i maj fortfarande inte har tillgång till andningsskydd och förkläden, ibland inte ens handsprit?

Under några få veckor i början av pandemin råder det global brist på skyddsutrustning, men sen kommer leveranserna. Hur kommer det sig att det finns munskydd på sjukhusens vanliga vårdavdelningar, men inte på äldreboendenas covid-19-avdelningar?

Många medlemmar i Kommunal drar slutsatsen att det handlar om brist på respekt. För deras yrkeskunnande. För dem själva.

Medlemmar i Kommunal, välfärdsproffsen i kollektivtrafiken, vården, omsorgen, förskolan och skolan, försökte efter bästa förmåga följa de rekommendationer och de riktlinjer som de fick. De larmade när det inte gick att följa rekommendationerna, när det inte fanns skyddsutrustning, när det inte fanns förutsättningar att skydda varken anställda eller brukare från smitta, när de såg hur timanställda kollegor tvingades till omöjliga val mellan att gå till jobbet med symptom och att inte kunna betala hyran.

Ändå fick de uppleva hur röststarka placerade skulden hos dem: "de tvättar inte händerna ordentligt", "de pratar inte svenska", "de följer inte instruktionerna". I stället för att rikta kritiken och ilskan mot oansvariga arbetsgivare, mot dåligt insatta politiker och otydliga myndigheter, så sparkade man neråt.

Det går att beskriva medlemmar i Kommunal som utsatta. Det var de. Men medlemmar i Kommunal var och är också medlemmar i en stark förening, där medlemmarna ger varandra skydd. En förening med 110 år av stolt historia. Med välfyllda strejkkassor, skickliga utredare, stenhårda förhandlare, envisa ombudsmän. Med engagerade medlemmar och över tjugofemtusen förtroendevalda. Under coronakrisen kunde medlemmarna i Kommunal göra skillnad för varandra.

arenaidé